

Duurzaamheidsvisie 2021 - 2024

December 2020

gemeente
Rijssen-Holten

INHOUDSOPGAVE

1	INLEIDING	4
2	DUURZAAMHEID IN ONZE ORGANISATIE	5
2.1	DE OPDRACHT	5
2.2	BEGRIIP DUURZAAMHEID	5
2.3	DE DUURZAAMHEIDSVISIE	5
2.2.1	GEEN BLAUWDRIJK	5
2.4	TERUGBLIK EN VERVOLG	6
2.4.1	COALITIEAKKOORD	6
2.4.2	NIEUWE DUURZAAMHEIDSVISIE	6
2.4.3	VOORUITBLIK	6
2.4.4	TUSSENTIJDSE EVALUATIE	7
2.5	VISIE & MISSIE (AMBITIE)	7
2.5.1	VISIE:	7
2.5.2	MISSIE:	8
2.5.3	RESUMEREND	8
2.6	RELATIE MET DE (NOG OP TE STELLEN) OMGEVINGSVISIE	8
2.6.1	DIVERSE VISIES EN BELEIDSNOTA'S	8
2.6.2	RELATIE DUURZAAMHEIDSVISIE MET OMGEVINGSVISIE	8
3	DUURZAAMHEID IN RIJSSEN-HOLTEN IN BREDER PERSPECTIEF	9
3.1	DUURZAME ONTWIKKELING: EEN MONDIAAL VRAAGSTUK	9
3.2	MET LOKALE GEVOLGEN	9
3.2.1	SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS	9

3.2.2	VERBINDING SDG'S MET VISIE	10
3.3	GEMEENTELIJKE DUURZAAMHEIDSDINDEX (GDI)	11
3.3.1	GDI-SYSTEMATHIEK	11
3.3.2	GDI VAN RIJSSEN-HOLTEN	12
4	KERNOPGAVE	13
4.1	KEUZE DUURZAAMHEIDSPIJLERS	13
4.1.1	HOE KOMEN WE TOT DE UITEINDELIJKE KEUZE?	13
4.1.2	SAMENVATTEND	15
1.	CIRCULAIR & ONDERNEMERSCHAP	17
1.1	Inleiding	17
1.2	Waar staan we nu?	17
1.3	Wat willen we bereiken?	17
1.4	Wat willen we daar o.a. voor doen?	18
1.5	Hoe meten en borgen we onze resultaten?	19
2.	HERNIEUWBARE ENERGIE & BESPARING	20
2.1	Inleiding	20
2.2	Waar staan we nu?	20
2.3	Wat willen we bereiken?	21
2.4	Wat gaan we daar o.a. voor doen?	21
2.5	Hoe meten en borgen we onze resultaten?	22
3.	VERKEER & MOBILITEIT	23
3.2	Waar staan we nu?	23
3.3	Wat willen we bereiken?	23

3.4	Wat gaan we daar o.a. voor doen? Verkeers- & Mobiliteitsplan	24
3.5	Hoe meten en borgen we onze resultaten?	24
4.	TOEKOMSTBESTENDIGE LEEFOMGEVING	25
4.2	Waar staan we nu?	25
4.3	Wat willen we bereiken?	26
4.5	Hoe meten en borgen we onze resultaten?	27
	De twee stuwende krachten van de Duurzaamheidsvisie 2020-2023	28
A.	Lokale kracht	29
A.1	Inleiding	29
A.2	Waar zetten we op in?	29
B.	Gemeentelijke organisatie	30
B.1	Inleiding	30
B.2	Waar zetten we op in?	30
1	Bijlagen: Relevant beleid en programma's	32
1.1	Indirect relevant voor de duurzame kernopgave:	32
1.1.1	Mondiale duurzaamheidsdoelen	32
1.1.2	Nationaal	32
1.1.3	Provinciaal energiebeleid	33
1.1.4	Regionaal	33
1.1.5	Lokaal	33
1.2	Direct relevant voor de duurzame kernopgave:	35

1 INLEIDING

We zijn ons er niet altijd van bewust: de luxe en het comfort in ons dagelijks leven hebben een grote impact op onze planeet. Mede door de groeiende wereldbevolking putten wij de aarde uit en warmen wij haar op, door de vele grondstoffen die we gebruiken en de uitstoot van broeikasgassen die we veroorzaken. Ons klimaat zal onherstelbaar veranderen, de rijke ecosystemen staan onder druk. Er zijn grote veranderingen nodig, maar het is lastig om moeilijke keuzes te maken die pas op langere termijn vruchten afwerpen.

Echter nu de klimaatverandering merkbaar wordt en steeds meer duidelijk wordt dat onze manier van leven een enorme impact heeft op een onze leefomgeving groeit mondiaal het besef dat, nú het moment is gekomen om in actie te komen.

Door broeikasgassen en de grote toename van de CO₂-uitstoot warmt de aarde sneller op dan we willen. In het internationale Klimaatakkoord van Parijs staat dat de opwarming beperkt moet blijven tot “ruim onder de 2 graden Celsius, liefst in de buurt van de 1,5 graad Celsius”. Als de temperatuur meer dan 2 graden Celsius stijgt treden processen in werking die onomkeerbaar zijn. De biodiversiteit neemt af, de zeespiegel stijgt en de permafrost van onze polen smelten. We praten al niet eens meer over de wereld die we onze kinderen nalaten; het gaat over onze eigen leefomgeving in de nabije toekomst. Klimaatverandering is dus direct voel- en merkbaar. Ook hier in Nederland en Twente en Salland.

We kunnen er niet meer omheen. De perioden van warmte en droogte volgen op overvloedige regenval. En waar moeten we heen met al dat water, en wat moeten we met extreme droogte en hitte? De grote vraag rijst nu; wat kunnen we doen om de toekomst van Rijssen-Holten veilig te stellen? Wat staat ons te doen? Wat ligt er binnen de mogelijkheden van de gemeente, inwoners, bedrijven en andere partijen? Dat zijn de kernvragen waar deze visie op grote lijnen antwoord op geeft.

Tegelijk schetst het grote dilemma: wat kún je eigenlijk doen? Kun je wel iets doen aan zoiets groots als een klimaatprobleem? En wat voeg je als lokale gemeente toe? We formuleren een ambitieuze lokale klimaatdoelstellingen met een realistische CO₂ reductie en gaan aan de slag. Met doelen dichtbij huis, die concreet en daarmee behapbaar zijn. Samen met de inwoners en ondernemers van Rijssen-Holten.

De voorraad van traditionele energiebronnen is op langere termijn niet meer vanzelfsprekend. Niet alleen omdat deze uitputtend zijn, maar ook vanwege het feit dat de klimaatdoelen van Parijs behaald moeten worden. Om het doel te bereiken om ruim onder 2 graden Celsius tempratuur-stijging te blijven, moet naar schatting circa 80% van de huidige fossiele voorraden in stand gehouden worden.

De kosten voor fossiele energie in Europa zal alleen maar toenemen. De afhankelijkheid van derden, voor het verkrijgen van energie, maar ook voor schoon water en voedsel is groot en het verlangen van de mens naar zelfvoorzienend leven neemt toe. Gemeente Rijssen-Holten wil de ambitie zichtbaar maken dat nú investeren in energiebeleid en duurzaam leven op langere termijn maatschappelijke en economische meerwaarde biedt.

Laten we als gemeente goed omgaan met de aarde die wij gekregen hebben. Rentmeesterschap is binnen Rijssen-Holten ons niet vreemd. De aarde en de natuur hebben we als inwoners in bruikleen. We mogen er gebruik van maken, maar we moeten dat kostbare geschenk ook weer in goede staat overdragen aan volgende generaties.

Aandacht voor Circulair & Ondernemerschap, Hernieuwbare Energie & Besparing, Verkeer & Mobiliteit en Toekomstbestendige Leefomgeving zijn noodzakelijk voor een duurzame toekomst.

De kernboodschap is: er is maar een aarde! Laten we daar zorgvuldig mee omgaan!

2 DUURZAAMHEID IN ONZE ORGANISATIE

2.1 DE OPDRACHT

De tijdspanne duurzaamheidsvisie 2016 – 2019 van gemeente Rijssen-Holten liep tot eind 2019. Dit is aanleiding voor een nieuwe, herijkte duurzaamheidsvisie voor de komende vier jaar. Een visie die actueel en relevant is voor de komende vier jaar. Zodoende is de opdracht: ontwikkel een ambitieuze en breed gedragen duurzaamheidsvisie voor Rijssen-Holten. Insteek is om armoedeval bij verduurzaming te voorkomen. Voor het realiseren van onze gemeentelijke duurzaamheidsdoelstellingen maken participatie en sociale duurzaamheid daar een belangrijk onderdeel van uit.

2.2 BEGRIP DUURZAAMHEID

Het begrip duurzaamheid interpreteren wij in deze visie eveneens breed. Qua definitie van dit begrip sluit deze visie aan bij de zogenaamde Brundtland-definitie uit 1987: “Duurzame ontwikkeling is een ontwikkeling die aansluit op de behoeften van het heden zonder het vermogen van toekomstige generaties om in hun eigen behoeften te voorzien in gevaar te brengen”. Vervolgens voegen wij graag de Triple P benadering - oftewel de drie P's: People, Planet Prosperity - toe aan de definitie duurzaamheid. De drie P's staan voor de drie elementen people (mensen), planet (milieu) en prosperity (maatschappelijke winst), die op harmonieuze wijze gecombineerd zouden moeten worden om duurzaamheid binnen de gemeente verder te ontwikkelen.

2.3 DE DUURZAAMHEIDSVISIE

Bij de ontwikkeling van deze duurzaamheidsvisie is goed nagedacht over de vraag: ‘Waarom willen we werken aan duurzaamheid?’ Het antwoord daarop was

belangrijker dan nu al precies weten wat we gaan doen. We zijn tot de conclusie gekomen dat de transitie naar een duurzamere samenleving van groot belang is, niet alleen nu maar ook voor de toekomstige generaties. Deze transitie draagt bij aan een duurzamer Rijssen-Holten én aan de ruimtelijke kwaliteit van onze fysieke leefomgeving. We willen het leven beter maken voor onze kinderen. Daarom werken we nu aan duurzaamheid, voor nu en voor de toekomst. Dat doen we niet alleen vanuit de gemeentelijke organisatie, maar vooral samen met onze inwoners, ondernemers en andere organisaties. Iedereen participeert, ieders bijdrage is noodzakelijk en iedereen telt mee.

We kiezen nu voor een enigszins nieuwe inhoudelijke invulling van duurzaamheidsvisie. Verschillende wettelijke taken van het ‘traditionele’ milieuveld (bodem, lucht, water) zijn begin 2019 ondergebracht bij de Omgevingsdienst Twente (ODT). De ODT voert deze taken uit onder gemeentelijke verantwoordelijkheid. De meer (strategische) beleidstaken worden nog wel door de gemeente in eigen beheer uitgevoerd.

2.2.1 GEEN BLAUWDRIK

Nadrukkelijk kiezen we voor regievoeren op beleid als werkwijze. We hanteren een kernopgave met pijlers en sturen met projecten en acties op de kernopgave. Zo wordt de visie duurzaamheid geen blauwdruk van hoe iets precies moet worden gerealiseerd, maar een richting waarin we met elkaar bewegen, passend bij onze organisatie en de moderne overheid.

De coördinatie van het programma duurzaamheid zal bij het beleidsteam duurzaamheid liggen. Het opstellen van het programma duurzaamheid vraagt om een brede samenwerking binnen de interne organisatie. Het is een beleids-overstijgend programma. Dat betekent dat de gehele organisatie op de hoogte moet zijn van de inhoud ervan, en de consequenties van het programma op het eigen werk en handelen. De uitvoering van het programma ligt vandaar binnen alle beleidsterreinen. Zo wordt duurzaamheid een onderdeel van het reguliere werk. Dit vraagt een omslag in denken, waar we aandacht voor moeten hebben, en waar nodig we actief op moeten inzetten.

2.4 TERUGBLIK EN VERVOLG

Met de nieuwe geactualiseerde duurzaamheidsvisie van 2020 - 2023 werkt onze gemeente verder aan de gemeentelijke duurzaamheids-doelstellingen die in de voorgaande visie zijn opgesteld. Daarnaast wordt er binnen de gemeentelijke organisatie gekeken welke nieuwe opgaven en ontwikkelingen op het gebied van duurzaamheid de afgelopen jaren dringender en actueler zijn geworden. Het opstellen van visies blijft ten slotte een dynamische proces, waarbij overheden niet altijd op elke ontwikkeling zicht en grip op heeft.

2.4.1 COALITIEAKKOORD

In het coalitieakkoord 2018-2022 '*Duurzaam verder*' van gemeente Rijssen-Holten komt het thema Duurzaamheid aan bod. Binnen de gemeentelijke organisatie is bepaald dat een heldere en realistische uitvoeringsagenda geformuleerd moet worden. Voorafgaand van dit document is een actuele en geüpdatete duurzaamheidsvisie nodig. Medio 2019 zijn we hier mee aan de slag gegaan. Er is goed gekeken naar de insteek van de vorige duurzaamheidsvisie. Onderwerpen van de vorige visie toentertijd - *denk hierbij bijvoorbeeld aan onderwerpen als: klimaatadaptatie en circulaire economie* - zijn voor de komende periode nog steeds relevant en worden in de nieuwe visie geactualiseerd.

De belangrijkste thema's van de vorige duurzaamheidsvisie waren: biodiversiteit, circulaire economie, duurzame mobiliteit, energie, groene groei, klimaatadaptatie en maatschappelijk betrokken ondernemen. Op basis van interne evaluatie van de huidige duurzaamheidsvisie (2016-2019) zijn van de oorspronkelijke zeven thema's teruggebracht tot een viertal nieuwe "duurzaamheidspijlers".

2.4.2 NIEUWE DUURZAAMHEIDSVISIE

In de herijkte geactualiseerde duurzaamheidsvisie worden de thema's klimaatadaptatie en biodiversiteit samengevoegd tot één pijler. Met het herijkte thema, voorheen duurzame energie, wordt in de nieuwe duurzaamheidsvisie aansluiting gezocht met de twee tafels uit het (landelijke) klimaatakkoord die voor de gemeente relevant zijn. Dit betreffen de tafels: gebouwde omgeving en opwekking hernieuwbare energie. Over de gekozen pijlers wordt nader gesproken in hoofdstuk 4. In de nieuwe duurzaamheidsvisie worden vier prominente pijlers gekozen om de gemeentelijke duurzame ambities te realiseren. Met de vier pijlers wordt in onze optiek de opgave duidelijker geprofileerd dan met de vorige zeven thema's.

2.4.3 VOORUITBLIK

Het samenvoegen van de oorspronkelijke duurzaamheidsthema's tot een viertal pijlers moet leiden tot een goed werkbaar programma die als leidraad dient om de duurzaamheidsambities van de gemeente Rijssen-Holten te realiseren. Vervolgens worden twee brede sporen in de nieuwe geactualiseerde duurzaamheidsvisie benoemd om de weg naar de realisatie van de gemeentelijke en landelijke duurzaamheidsdoelen te concretiseren. Op basis van evaluatie is gekozen om enkele thema's samen te voegen. Het thema MVO wordt niet verder meegenomen in de vorm van een pijler in de nieuwe geactualiseerde visie maar wordt nu gezien als een belangrijke stuwende kracht. We onderscheiden nu twee vormen van stuwende krachten: lokale kracht (inwoners, ondernemers en organisaties) en onze eigen gemeentelijke organisatie.

Deze twee stuwende krachten zijn nodig om de doelstelling van de duurzaamheidsvisie te realiseren. En zijn essentieel in de uitvoering van de vier

pijlers. Dit past bij de werkwijze van de participatiemaatschappij. En sluit aan op de nieuwe Omgevingswet. De kern van de Omgevingswet gaat over ruimte geven, loslaten en vertrouwen, over een andere verdeling van verantwoordelijkheden tussen overheid en samenleving. De Omgevingswet geeft meer ruimte voor ideeën van initiatiefnemers en ruimte om lokale afwegingen te maken. Om zo de belangen van direct betrokkenen in die afwegingen te betrekken door middel van participatie. Dit moet in een zo natuurlijke mogelijk krachtenveld plaatsvinden.

2.4.4 TUSSENTIJDSE EVALUATIE

De nieuwe geactualiseerd duurzaamheidsvisie is een dynamisch plan. Dat wil zeggen dat met deze vaststelling van dit visiedocument het proces van participatie in het duurzaamheidsbeleid echter niet ten einde komt. Een flink aantal van de voorgenomen acties moet nog verder worden uitgewerkt op afdelings- of individueel medewerkersniveau. In kader van goede continuering van het werkproces zal op functieniveau de voorgenomen acties geborgd moeten worden. Vandaar dat er niet gekozen wordt voor een uitgebreid uitvoeringsprogramma. Om de gewenste cultuuromslag in het duurzaamheidsbeleid te realiseren zullen nog vervolginiciatieven en acties nodig zijn. Denk hierbij o.a. aan gesprekken met afdelingen, maar ook de wijze waarop de invulling van duurzaamheidsbeleid (intern) gecoördineerd gaat worden. De gemeente Rijssen-Holten blijft daarom gedurende de looptijd van deze visie openstaan voor nieuwe duurzaamheidsinitiatieven en is bereid deze te faciliteren en zo mogelijk te ondersteunen. Na een periode van twee jaar na vaststelling van de duurzaamheidsvisie 2020 – 2023 wordt deze duurzaamheidsvisie geëvalueerd en waar nodig aangepast. Behalve conclusies vanuit een tweejaarlijkse evaluatie kunnen ook ingrijpende wijzigingen in relevante wet- en regelgeving aanleiding zijn voor aanpassingen in de nieuwe geactualiseerde duurzaamheidsvisie

De visie en missie van de duurzaamheidsvisie 2016 – 2019 van Rijssen-Holten blijft in grote lijnen intact. We hebben binnen de gemeentelijke organisatie teruggeblikt op de duurzaamheidsvisie 2016 -2019. Intern hebben we de visie en missie geëvalueerd. Uit de interne evaluatie blijkt dat de geformuleerde visie en missie nog steeds actueel zijn voor de komende vier jaar.

Wél wordt de centrale visie aangescherpt. Binnen de gemeentelijke organisatie wordt aan de hand van de Omgevingsagenda – *voorheen profilering en ambities genoemd* - de focus gelegd op ondernemen, recreëren, leven en noaberschap. Deze speerpunten en thema's komen terug op elk beleidsterrein van de gemeente Rijssen-Holten. Dus óók voor de komende duurzaamheidsvisie 2020 – 2023. De missie en visie wordt hieronder in de tekstvakken weergegeven.

2.5.1 VISIE:

'Duurzaam, samen, sterker! Rijssen-Holten ontwikkelt zich als een gemeente waar duurzaamheid een belangrijk onderdeel is van het afwegingskader. Voor welk vraagstuk of uitdaging ze ook staat., de rekening wordt voor zover dat binnen de reële mogelijkheden van de gemeente Rijssen-Holten ligt, niet doorgeschoven naar een andere plaats of volgende generatie.'

Aanvulling:

Rijssen-Holten profileert zich daarnaast als gemeente waarbij duurzaamheid gekoppeld wordt aan de gemeentelijke identiteitsbepalende punten afkomstig van de omgevingsagenda: ondernemen, leven, recreëren en noaberschap.

2.5 VISIE & MISSIE (AMBITIE)

2.5.2 MISSIE:

Gemeente Rijssen-Holten wil een gezonde en veilige gemeente zijn om in te wonen, te werken en in te recreëren. Een gemeente die uitnodigt tot beweging en ontmoeting, waarbij mensen zo lang mogelijk zelfredzaam zijn maar niet eenzaam. Gemeente Rijssen-Holten streeft om een gemeente te zijn waarin mensen en bedrijven bewust omgaan met elkaar en met hun omgeving, waarbij de som van al hun activiteiten in balans zijn met het milieu.

Rijssen-Holten ziet in duurzaamheid een grote kans om samen met inwoners, bedrijven en partners werkgelegenheid en betaalbaar wonen te realiseren en tevens te waarborgen dat ook toekomstige generaties in hun behoeften kunnen voorzien

Met deze missie en visie kan de gemeente Rijssen-Holten werken om dichterbij haar duurzame doelstellingen te komen. In de periode van 2016 – 2019 is gemeente Rijssen-Holten begonnen om haar geformuleerde missie te realiseren. In de komende periode van 2020 – 2023 wordt verder invulling gegeven aan deze visie en missie.

2.6 RELATIE MET DE (NOG OP TE STELLEN) OMGEVINGSVISIE

Op dit moment is het proces gestart om een nieuwe Omgevingsvisie voor de gemeente Rijssen-Holten op te stellen. De inhoud van de Omgevingsvisie wordt bepaald door wat in de Omgevingswet beschouwd wordt als de fysieke leefomgeving. Ten aanzien hiervan stelt de gemeente de Omgevingsvisie op met in de regel als doelen het bereiken en in stand houden van een veilige en

gezonde fysieke leefomgeving en het doelmatig beheren, gebruiken en ontwikkelen van de fysieke leefomgeving. Dit zal nog verder geconcretiseerd moeten worden voor Rijssen-Holten.

2.6.1 DIVERSE VISIES EN BELEIDSNOTA'S

Er zijn in de afgelopen jaren diverse verschillende visies en beleidsplannen vastgesteld die te zijner tijd opgaan in de nieuwe Omgevingsvisie. Het beleid van Rijssen-Holten is nu vooral sectoraal van aard. De huidige beleidsdocumenten verschillen in abstractieniveau en beleidskeuzes voor de lange termijn.

Eén van de redenen hiervoor is dat de actualiteit en de maatschappelijke dynamiek hebben geleid tot andere inzichten. De implementatie van de Omgevingswet is een kans voor gemeenten om een actualisatie- en integratieslag te slaan in de gemeentelijke visievorming. Vanuit het voornemen dat wij als gemeente Rijssen-Holten ons gaan richten op het moderniseren en herijking zullen we diverse visies en beleidsplannen als inhoudelijk vertrekpunt nemen om te komen tot een nieuwe Omgevingsvisie.

2.6.2 RELATIE DUURZAAMHEIDSVISIE MET OMGEVINGSVISIE

Het bovengenoemde gaat inhouden dat de nieuwe geactualiseerde duurzaamheidsvisie 2020-2023 meegenomen gaat worden in de nieuwe nog op te stellen Omgevingsvisie. Er is niet gekozen om met het actualiseren van de huidige duurzaamheidsvisie te wachten tot dat de nieuwe Omgevingsvisie er is, maar om deze zo te gaan schrijven dat de duurzaamheidsvisie als het ware voorsorteert op de nieuwe Omgevingsvisie en hier een integraal onderdeel van gaat uit maken.

3 DUURZAAMHEID IN RIJSSSEN-HOLTEN IN BREDER PERSPECTIEF

3.1 DUURZAME ONTWIKKELING: EEN MONDIAAL VRAAGSTUK...

Met deze nieuwe actualiseerde duurzaamheidsvisie geven wij voor langere termijn richting aan haar duurzame doorontwikkeling. Duurzaamheid is een belangrijk uitgangspunt voor Rijssen-Holtén en de urgentie om hier invulling aan te geven wordt steeds indringender gevoeld. De gevaren van onbalans tussen economische groei, verdeling van welvaart en de toenemende druk op ecosystemen lezen we dagelijks in de krant. We leven op 'te grote voet'.

Duurzame ontwikkeling gaat over balans tussen mens, milieu en economie, mondiaal, nationaal, regionaal en lokaal. Het denken over duurzaamheid start logischerwijs op wereldschaal maar het is juist op lokale schaal waar concreet aan oplossingen wordt gewerkt: in onze huishoudens, in onze bedrijven, bij de maatschappelijke organisaties en bij de gemeente.

Het wereldwijd verlies aan biodiversiteit is alarmerend. Zo leidde een in mei 2019 gepubliceerd IPBES-rapport tot veel publiciteit: ruim 1 miljoen diersoorten worden met uitsterven bedreigd. De vitaliteit van ecosystemen staat wereldwijd, maar ook lokaal, onder grote druk. En juist die ecosystemen staan aan de basis voor verdere ontwikkeling van onze mondiale samenleving.

Met het noemen van deze voorbeelden pretenderen we niet volledig te zijn, er liggen veel meer opgaven te wachten. We gebruiken ze omdat we erkennen dat wij als gemeente ook een bijdrage dienen te leveren, en willen leveren, aan de duurzame ontwikkeling van onze wereld. En dat doen we dicht bij huis, 'gewoon' in onze gemeente.

3.2 MET LOKALE GEVOLGEN...

Zoals gezegd; veel duurzaamheidsvragen spelen op mondiaal niveau en gaan over wereldvraagstukken die de reikwijdte van handelen van onze gemeente ver te boven gaan. Dat realiseren we ons goed. Tegelijkertijd merken we dat die mondiale vraagstukken hun weerslag hebben op onze gemeente en dat we daar dus rekening mee dienen te houden. Zo zal klimaatverandering effecten hebben in onze gemeente, bijvoorbeeld op de natuur, maar ook op de landbouw, onze waterhuishouding en onze gezondheid. Omgekeerd geldt dat keuzes die we in onze gemeente maken ook elders hun impact kunnen hebben. Duurzaam inkoopbeleid van de gemeentelijke organisatie kan bijvoorbeeld een positief effect hebben op de arbeidsomstandigheden elders en leidt tot vermindering van de milieudruk van onze diensten en producten.

3.2.1 SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS

Met deze geactualiseerde visie maken we een verbinding tussen internationaal duurzaamheidsbeleid en ons eigen, lokale, duurzaamheids-beleid. We hebben ervoor gekozen om de 17 Duurzame Ontwikkelings-doelen (*Sustainable Development Goals of wel SDG's*), die zijn opgenomen in de 2030 Agenda voor Duurzame Ontwikkeling van de Verenigde Naties, te gebruiken als bouwstenen voor ons duurzaamheids-beleid. Deze SDG's, te zien in figuur 1, gelden namelijk

voor *alle* landen en kunnen worden vertaald naar nationaal, regionaal en lokaal beleid.

Bij het vertalen van de 17 SDG's naar ambities, die passen bij onze gemeente, hebben we nadrukkelijk gekeken naar de specifieke kenmerken van onze gemeente. Wat zijn onze kwaliteiten? Waar liggen onze uitdagingen? In hoofdstuk 4 zal hier verder op in worden gegaan aan de hand van de kernopgaven zoals opgenomen in de Omgevingsagenda. De gestelde doelen zijn talrijk, ambitieus en breed. Het is niet realistisch om als gemeente aan alle doelen tegelijkertijd te werken. Om die reden zijn voor de komende 15 jaar een aantal doelen voor Nederland in het bijzonder benoemd. Ook in Rijssen-Holten willen we onze bijdrage leveren aan de realisatie van deze doelen. Nationaal wordt ingezet op:

- Aanpak klimaatverandering.
- Een einde maken aan extreme armoede.
- Ongelijkheid en onrecht bestrijden.

Op onze gemeentelijke lokale schaal kunnen we hieraan, via realisatie van de in deze duurzaamheidsvisie opgenomen doelstellingen, maar ook via ons sociale beleid en de uitvoering daarvan een bijdrage leveren. Bijvoorbeeld via de realisatie van onze klimaatdoelstellingen en de doelstellingen vanuit participatie en sociale duurzaamheid.

3.2.2 VERBINDING SDG'S MET VISIE

Voor onze gemeente onderscheiden we een fysiek domein en een sociaal domein waaraan verschillende SDG's zijn gekoppeld. Met deze opdeling van de SDG wordt het integrale karakter van de duurzame ontwikkeling van onze gemeente duidelijk. Beide domeinen hebben haar eigen doelen en moeten haar bijdrage leveren om de duurzame ontwikkelingsdoelen te realiseren/verbeteren. Ondanks

wat de tabel weergeeft, zijn het sociale en fysieke domein niet los van elk te zien, maar zijn juist met elkaar verbonden. In deze tabel wordt aangegeven bij welke karakter (*lees: fysiek of sociaal*) de SDG passen. Veel van die taken voeren we al uit en dragen bij aan de duurzame doorontwikkeling van onze gemeente.

Domein	SDG'S			
Sociaal domein	1 GEEN ARMOEDE 	2 GEEN HONGER 	3 GOEDE GEZONDHEID EN WELZIJN 	4 KWALITEITS-ONDERWIJS
	5 GENDER-GELIJKHEID 	8 EERLIJK WERK EN ECONOMISCHE GROEI 	10 ONGELIJKHEID VERMINDEREN 	
Fysiek domein	6 SCHOON WATER EN SANITAIR 	7 BETAALBARE EN DUURZAME ENERGIE 	9 INDUSTRIE, INNOVATIE EN INFRASTRUCTUUR 	11 DUURZAME STEDEN EN GEMEENSCHAPPEN
	12 VERANTWOORDE CONSUMPTIE EN PRODUCTIE 	13 KLIMAATACTIE 	14 LEVEN IN HET WATER 	15 LEVEN OP HET LAND

Daarmee wordt duidelijk dat het sociale domein en fysieke domein belangrijke onderdelen zijn binnen onze gemeentelijke organisatie. Toch wordt in deze geactualiseerde duurzaamheidsvisie de focus gelegd op de SDG's van het fysieke

domein. De acties die worden opgenomen in de nieuwe geactualiseerde duurzaamheidsvisie passen beter bij de uitvoering van het fysieke domein. Dat wil niet zeggen dat er niet gelet wordt op de SDG's met een sociaal karakter. Deze spelen zeker een rol om te komen tot een duurzamer Rijssen-Holten. Echter krijgen zij een minder prominente plek in deze duurzaamheidsvisie.

3.3 GEMEENTELIJKE DUURZAAMHEIDSINDEX (GDI)

Het meten van prestaties binnen duurzaamheid is niet eenvoudig en soms zelfs niet goed mogelijk. Dit heeft er onder andere mee te maken dat niet alle gegevens gemeten worden. Voorbeelden van meetbare resultaten: aantal woningen dat energiezuiniger is gemaakt, het gemiddeld aantal kilo afval per huishouden per jaar.

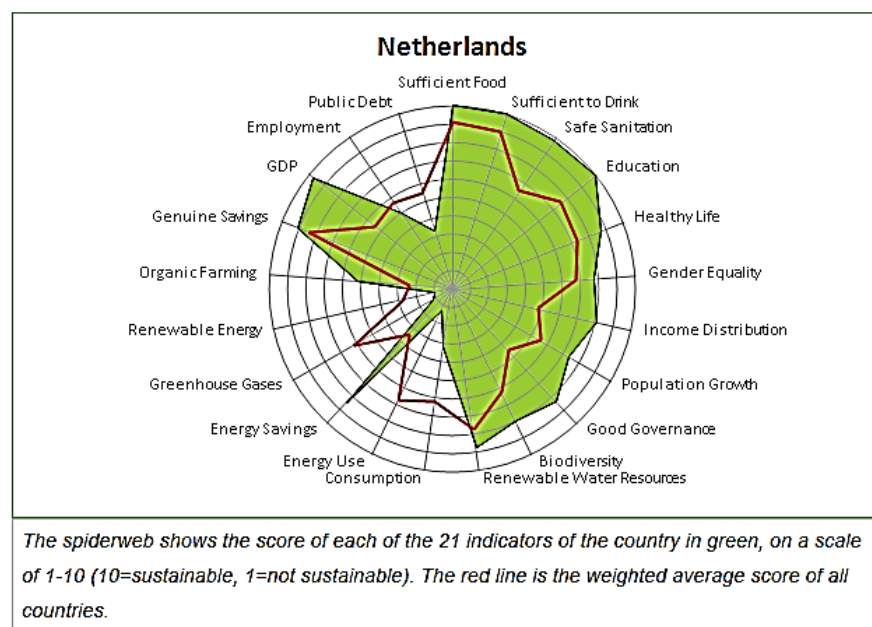
Op mondiaal niveau wordt sinds 2006 de Sustainable Society Index (SSI, zie figuur) gebruikt. Deze index toetst voor alle landen, dat wil zeggen voor ruim 150 landen, waar meer dan 99% van de wereldbevolking woont, op 21 verschillende thema's de score op duurzaamheid. Deze thema's hebben vele raakvlakken met de Global Sustainable Goals.

3.3.1 GDI-SYSTEMATHIEK

De Sustainable Society Index (SSI) wordt elke twee jaar vernieuwd. Sinds 2014 is er ook op Nederlandse schaal een index gemaakt. Dit is de Gemeentelijke Duurzaamheidsindex (GDI). Deze index voegt gegevens samen op 24 indicatoren. Elk jaar verschijnt er een nieuwe, actuele versie van de GDI. We kiezen voor deze GDI-index omdat enerzijds dit een monitor is met een vertaling naar een mondiaal perspectief en een relatie naar de Global Goals. Anderzijds wordt de dataset die hieraan ten grondslag ligt ook gebruikt door Rijkswaterstaat voor de klimaatmonitor en komen de overige data van gerenommeerde en stabiele databronnen (zoals CBS, PBL, UWV, VNG: waarstaatjegemeente.nl).

De toetsing per land (voor de SSI) en per gemeente (voor de GDI) is altijd een toetsing ten opzichte van het gemiddelde van alle geanalyseerde landen of

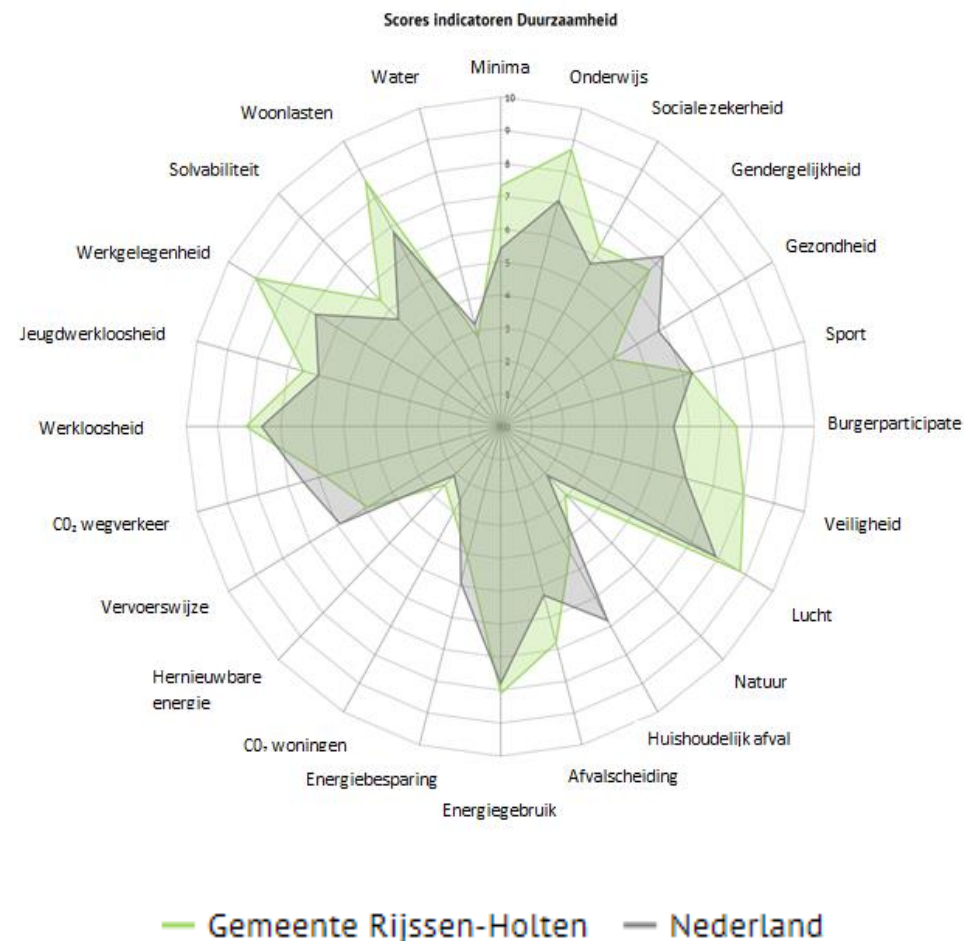
gemeenten. Er is geen enkele duurzaamheidsmonitor (niet in Nederland, niet op globaal niveau) die de prestaties relateert aan de doelstellingen. Dit betekent dat deze monitoringsmethodiek als richtinggevend instrument gehanteerd wordt om de accenten te kunnen bepalen in ons beleid, niet als scoringsinstrument.

3.3.2 GDI VAN RIJSSSEN-HOLTEN

De GDI-score van Rijssen-Holten is een 6,2. De overige Twentse gemeenten scoren lager. Nederlandse gemeenten scoren gemiddeld een 5,2. Zie de overzichtstabel GDI 2018. De monitor moet niet gezien worden als een score in goed of slecht, maar meer als indicator “waar is verbetering mogelijk”. De GDI-index is een goed uitgangspunt. We zien de GDI-index van 2018 dan ook als een nulmeting voor het duurzaamheids-beleid. Waar staat Rijssen-Holten nu op het gebied van duurzaamheid ten aanzien van de ambities? Deze vraag is lastig te beantwoorden. Te meer omdat de ambities nooit in een monitor staan. De uitwerking van de ambities is bij elk thema-hoofdstuk verder in deze duurzaamheidsvisie specifiek weergegeven

We scoren vooral bovengemiddeld op het gebied van lucht, burgerparticipatie, onderwijs, woonlasten en werkgelegenheid. Op gebied van CO₂ wegverkeer, vervoerswijze, energiebesparing, huishoudelijke afval en gezondheid scoren we lager dan het landelijke gemiddelde. Deze nulmeting hebben we gebruikt om de prioriteiten in ons duurzaamheids-beleid te stellen. Daarbij hebben we de voorkeur uitgesproken voor projecten of thema's die echt bijdragen (hoge impact). De thema's '*energie besparen*' en '*duurzaam opwekken*' zijn actueel en belangrijke onderdelen in ons eigen gemeentelijk energiebeleid.

4 KERNOPGAVE

De kernopgave komt voort uit de Omgevingsagenda Rijssen-Holten. Welke op haar beurt tot stand is gekomen uit combinatie van interne gesprekken en adviezen van o.a. Platform 31. De profilering en ambities van gemeente Rijssen-Holten speelt een belangrijke rol in de totstandkoming van de naderende gemeentelijke Omgevingsvisie. Gemeente Rijssen-Holten heeft voor de komende jaren tien kernopgaven geformuleerd. De duurzaamheidsvisie voor 2020 – 2023 probeert zo goed mogelijk aan te sluiten op deze geformuleerde kernopgaven. Uit de tien kernopgave van de Omgevingsagenda zijn zes ‘duurzame’ kernopgaven gefilterd die het sterkst gerelateerd zijn aan de duurzaamheidsvisie. De andere kernopgaven hebben ook een duurzaamheidscomponent, maar komt in vergelijking met de vijf ‘duurzame’ kernopgaven meer terecht in de indirecte sfeer. Uit de gekozen kernopgaven met een sterke relatie met duurzaamheid zijn vier pijlers ontstaan.

De tien kernopgave afkomstig van de Omgevingsagenda Rijssen-Holten zijn:

- 1 **Profiel MKB benutten, versterken en aanvullen**
- 2 *Zorg voor voldoende en goed geschoold personeel*
- 3 *Profiel recreatie aantrekkelijk gemeente benutten, versterken en aanvullen*
- 4 **Bereikbaarheid: zorg voor goede verbinding met stedelijke regio's**
- 5 **Vergroten leefkwaliteit: zorg voor gezond en aantrekkelijk leefklimaat**
- 6 **Een duurzame woningvoorraad (kwalitatief en kwantitatief)**
- 7 **Vitale centra**
- 8 **Vitaal platteland**
- 9 *Benut vooral eigen sociale kracht*
- 10 *Maatwerk samenleving*

4.1 KEUZE DUURZAAMHEIDSPIJLERS

Zoals reeds in hoofdstuk 2, paragraaf 2.4 onder “terugblik en vervolg” is opgemerkt zal de nieuwe duurzaamheidsvisie 4 pijlers tellen. In deze alinea wordt beknopt benoemd welke pijlers de nieuwe geactualiseerde duurzaamheidsvisie telt. De eerste pijler van de duurzaamheidsvisie 2020-2023 is “Circulair & Ondernemerschap”. Deze pijler omvat nu een bredere scope dan alleen het onderwerp “afval”. Het onderwerp MVO (Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen) – *welke in de vorige visie als een op zich zelf staand thema is opgenomen maakt hier deel van uit* – behoort nu ook tot deze pijler. Argumentatie hiervoor is dat de circulaire economie in de nabije toekomst een belangrijke ontwikkeling gaat worden. Met de pijler “Hernieuwbare energie & Besparing” wordt aansluiting gezocht met de twee tafels uit het klimaatakkoord: Tafel: Gebouwde Omgeving en Tafel: Opwekking Hernieuwbare Energie. Het onderdeel “Verkeer & Mobiliteit” blijft afzonderlijk genoemd. In de nieuwe geactualiseerde duurzaamheidsvisie worden de thema's klimaatadaptatie en biodiversiteit samen gevoegd tot één pijler: Toekomstbestendige leefomgeving. Het thema “Groene groei” van de vorige visie is niet meer separaat als een afzonderlijke pijler opgenomen. Het is verdisconteerd in de overige vier pijlers.

4.1.1 HOE KOMEN WE TOT DE UITEINDELIJKE KEUZE?

Onze keuze is gebaseerd om aansluiting te zoeken met de SDG's die een sterke (prominente) relatie op gebied van duurzaamheid hebben met het fysieke domein. Verder is gekeken naar de thema's die worden meegenomen in de GDI index (dit in verband met de monitoring) en tot slot maar niet onbelangrijk de evaluatie van de vorige duurzaamheidsvisie.

In de tabel op de volgende pagina (*pagina 15*) wordt een koppeling gemaakt tussen de vijf meest duurzame kernopgaven, afkomstig uit de Omgevingsagenda en de nieuw gekozen pijlers

Pijler	Icoon	Vijf kernopgaven (afkomstig uit omgevingsagenda Rijssen-Holten)	SDG's (relatie met fysiek domein)
1		Profiel MKB benutten, versterken en aanvullen	9 INDUSTRIE, INNOVATIE EN INFRASTRUCTUUR 12 VERANTWOORDE CONSUMPTIE EN PRODUCTIE
		Circulair & Ondernemerschap	
2		Een duurzame woningvoorraad (kwalitatief en kwantitatief)	7 BETAALBARE EN DUURZAME ENERGIE 11 DUURZAME STEDEN EN GEMEENSCHAPPEN 13 KLIMAATACTIE
		Hernieuwbare Energie & Besparing	
3		Bereikbaarheid: zorg voor goede verbinding met stedelijke regio's	9 INDUSTRIE, INNOVATIE EN INFRASTRUCTUUR
		Verkeer & Mobiliteit	
4		- Vitale centra / platteland - Vergroten leefkwaliteit: zorg voor gezond en aantrekkelijk leefklimaat	6 SCHOON WATER EN SANITAIR 11 DUURZAME STEDEN EN GEMEENSCHAPPEN 14 LEVEN IN HET WATER 15 LEVEN OP HET LAND
		Toekomstbestendige leefomgeving	

4.1.2 SAMENVATTEND

Bewust is er gekozen voor deze vier pijlers die aansluiten op de filosofie van Rijssen-Holten. De vier basisthema's van de duurzaamheidsvisie 2020 – 2023 zijn:

- 1 Circulair & ondernemerschap
- 2 Hernieuwbare energie & besparing
- 3 Verkeer & Mobiliteit
- 4 Toekomstbestendige leefomgeving

Daarnaast zijn er een aantal relevante beleidsnotities en programma's die een rol spelen of gaan spelen met de kernopgaven en de basisthema's. Hierbij wordt onderscheidt gemaakt tussen indirect en directe relevante programma's. In hoofdstuk 5 zal dit verder worden uitgewerkt.

1. CIRCULAIR & ONDERNEMERSCHAP

1.1 Inleiding

In de regio heeft Rijssen-Holten sterke economische uitgangspositie met een aantrekkende werking op bedrijven en ondernemers. Rijssen-Holten is verkozen tot de MKB-vriendelijkste landelijke gemeente van Nederland. In het kader van het klimaatakkoord moet de lokale economie zich kunnen ontwikkelen zonder dat de impact op de aarde vergroot. Een herstelde balans vraagt ook om een economische transitie. De kunst is om maatregelen te treffen die niet alleen goed zijn voor het milieu en inwoners, maar tevens financieel aantrekkelijk zijn.

Circulaire economie kan in die trend vorm krijgen, het is een systeem dat draait om de herbruikbaarheid van producten en grondstoffen. De landelijke tendens is dat uiteindelijk wordt gestreefd naar vergaande afvalscheiding, meer hergebruik en dus lagere restvolumes, met als stip op de verre horizon: een afvalvrije samenleving. In de nabije toekomst zullen we steeds meer richting een circulaire economie toe groeien. We zullen deze ontwikkeling nauwlettend te volgen en waar kan stapsgewijs implementeren in ons gemeentelijk beleid.

1.2 Waar staan we nu?

We kennen in onze gemeente nog steeds veel lineair consumptiegedrag waardoor er ook diverse reststromen zijn die we niet hergebruiken of recycleren, maar afdanken. Hierdoor verspillen we schaarse grondstoffen en vernietigen we waarde. Onze industrie is daarnaast belangrijk voor de regio.

Rijssen-Holten heeft de 4^e economie van regio Twente. Wij vinden het belangrijk samen met het bedrijfsleven aan plannen te werken waarmee bijgedragen kan worden om kringlopen te sluiten. Op gebied van circulariteit is binnen gemeente Rijssen-Holten nog een slag te slaan. Wel wordt er steeds meer aan gewerkt om kringlopen korter te sluiten en af te

stappen van lineaire productieprocessen.

Als gemeente vinden wij het belangrijk dat bedrijven inzetten op verduurzaming en circulariteit. Wij zien dat er binnen de bedrijven veel bereidwilligheid is om in te zetten op duurzaamheid. Verduurzamen en circulariteit is tegelijkertijd niet hun kerntaak. Wij willen onze bedrijven daarom hierin graag faciliteren.

De Rijksoverheid heeft in het Rijksbrede programma; 'Nederland Circulair' een ambitieuze doelstelling geformuleerd. Zij streeft naar een duurzaam gedreven, volledig circulaire economie in 2050. Voor 2030 is halvering van het grondstoffengebruik de doelstelling. Dit zijn doelen voor de lange termijn maar deze vragen wel om aandacht omdat de vereiste veranderingen veel tijd zullen vragen. Binnen onze eigen organisatie zal er gekeken moeten worden welke handelingen binnen onze mogelijkheden liggen en waar mogelijke (regionaal) aansluiting gevonden kan worden. Gelet moet worden is dat de halvering van het grondstoffengebruik afhankelijk is van de (woning)markt. Indien de vraag om meer te bouwen urgenter en frequenter is dan sloop zal de halvering van het grondstoffengebruik niet direct van toepassing zijn.

Rijssen-Holten doet haar best op gebied van afvalscheiding. Het bereiken van de landelijke (VANG-)doelstelling van 100 kilogram restafval per inwoner wordt in 2020 naar alle waarschijnlijkheid niet behaald. In 2019 bedroeg ons huishoudelijk restafval circa 135 kilogram per inwoner per jaar.

Voor 2025 wordt er verder gewerkt met de VANG-doelstelling naar een afname van het huishoudelijk afval naar maximaal 30 kilogram restafval. Om dit landelijke doel te bereiken wordt er binnen onze gemeente om de nodige inspanning gevraagd. Intern rijst de vraag of deze doelstelling voldoende haalbaar is. Het is dan ook de vraag of wij aan deze doelstelling kunnen gaan voldoen.

1.3 Wat willen we bereiken?

In 2030 willen wij gemeente breed de totale uitstoot van CO₂ in onze gemeente met 49% ten opzichte van 2017 hebben teruggebracht conform het Nationale

Klimaatakkoord. Vanuit de kant van de bedrijven wordt hier ook een zekere inspanning verwacht. Acties vloeien voort vanuit de tafel “industrie” (*behorende bij het landelijk klimaatakkoord*). We zetten in op een efficiënter gebruik van fossiele bronnen door betere benutting van industriële restwarmte met als doel naar CO₂-emissievrij.

Onze detailhandel speelt een belangrijke rol bij het leefbaar houden van onze kernen. Samen met de ondernemers gaan we werken aan plannen om deze doelen te realiseren. Het doel is om kringlopen zoveel mogelijk te sluiten. Daarbij is het streven in 2030 het gebruik van grondstoffen en hulpstoffen in de land- en tuinbouw substantieel te hebben verminderd door meer in te zetten op circulaire economie en waarbij het gevolg is dat de waarde van eind- en restproducten zo min mogelijk verloren gaat. Als gemeente pakken wij waar mogelijk een rol om deze doelen te bereiken. In de aankomende vier jaar proberen we onze economie meer circulair te maken. Samen met het MKB van Rijssen-Holten willen we graag hoog inzetten op een toekomstbestendige circulaire economie. Landelijk ligt de stip op de horizon om in 2050 100% circulair te zijn. Om dit landelijke doel te bereiken wordt binnen onze gemeente om de nodige inspanning gevraagd. Graag benutten we onze lokale krachten en goede MKB-profiel om circulaire doelen te realiseren. We zien ons zelf graag als vooruitstrevende pioniers op gebied van circulaire economie. Een duurzame economische ontwikkeling die goed past binnen onze kernkwaliteiten van onze gemeente. Waarmee wij proberen om onze lokale economie toekomstbestendig te maken.

1.3.1 Onze Doelen

Noodzakelijke of verplichte doelen:

In 2025 hebben we nog maar een geringe hoeveelheid huishoudelijk restafval meer. Nagenoeg al het huishoudelijk afval wordt hergebruikt of gerecycled.

Het ‘Publieke Kader Huishoudelijk afval 2025’ heeft voor ook een stip op de

horizon geplaatst van maximaal 30 kilogram huishoudelijk restafval per inwoner per jaar in 2025. Doelen zijn afhankelijk van o.a. de welvaart. Tevens rijst de vraag in welke maten de samenleving in wil leveren op haar huidige comfort. Belangrijk om nationaal maar ook gemeentelijk bewustwording te creëren rondom het huidige consumptiegedrag.

Gewenste doelen:

Rijssen-Holten is in 2050 100% circulair. We hebben nagenoeg geen zwerfafval meer, voedsel wordt niet verspild en al onze materialen en gebouwen komen uit en keren terug in gezonde kringlopen. Ons afval dient als bouwsteen voor een volgend leven.

Recycling en hergebruik van al onze huishoudelijke afvalstromen vindt vooral lokaal en/of regionaal plaats. Dit stimuleert de lokale en regionale economie met sociale werkgelegenheid en vergroot de zichtbaarheid en bewustwording van een circulaire economie.

1.4 Wat gaan we daar o.a. voor doen?

Levensloopbestendige nieuwbouw (Circulair bouwen)

- Nieuwe of te renoveren gebouwen en woningen ontwerpen we levensloopbestendig. Hierover maken we afspraken met de woningbouwcorporatie, projectontwikkelaars en het bedrijfsleven. We leggen de uitgangspunten vast in onze omgevingsvisie en ons omgevingsplan en hanteren deze zelf bij de uitgifte van onze gemeentelijke gronden.

Stimuleren gewenste afvalgedrag inwoners

- We stimuleren positief afvalgedrag en maken recycelen aantrekkelijk. We laten onze inwoners mooie voorbeelden zien van lokaal hergebruikt afval. De noodzaak voor het tegengaan van voedselverspilling en een circulaire economie geven we onze kinderen mee op school. Hiervoor

maken we afspraken met het basisonderwijs (gastlessen, excursies, etc.). Afvalscheiding en hergebruik stimuleren we niet alleen door kennis en goede voorbeelden maar ook door financiële prikkels en goede faciliteiten. Onderzoek moet nog uitwijzen voor welke financiële prikkels gekozen gaat worden. Van belang is dat deze goed ondersteund gaan worden aan de hand van een gerichte communicatie-strategie.

1.5 Hoe meten en borgen we onze resultaten?

- Voor het meten van de voortgang naar een circulaire economie is een monitor in ontwikkeling door het CBS, waarbinnen ook op gemeenteniveau data beschikbaar komt.
- We zullen werken met een aantal losse CBS-indicatoren (*voorbeeld: aantal kilogram restafval / inwoner*).
- De resultaten van die en andere indicatoren worden gemeten door een toetsing met de betreffende sectoren over de gemaakte prestatieafspraken

De vervuiling van de leefomgeving met zwerfafval meten we iedere twee jaar door een beeldkwaliteitsmeting. Dit instrument zal systematische opgesteld moeten worden. Het eerste beeldkwaliteitsplan zal dan kunnen dienen als nulmeting. Dit beeldkwaliteitsplan kan vervolgens dienen als tool om het zwerfafval te monitoren (effectmeting).

2. HERNIEUWBARE ENERGIE & BESPARING

2.2 Inleiding

De energietransitie-opgave die er ligt is groot en de urgentie neemt steeds meer toe. Zeker met het besluit van het Rijk om versneld aardgasvrij te worden. Ook in ruimtelijke zin is de uitdaging groot. Wanneer we bijvoorbeeld ons huidige energiegebruik (elektriciteit) volledig duurzaam en lokaal willen opwekken met zonne-energie dan betekent dat, dat we ruim 225 hectare grond hiervoor beschikbaar moeten stellen. Dat is 2,4% van het totaal oppervlak van onze gemeente (94,38 km²). Omgerekend naar windturbines van 3MW zijn betekend dit dat er circa 20 windturbines nog zijn alle elektriciteit duurzaam op te wekken. Dit geeft een beeld van de grootte van de opgave en dat we in moeten zetten op energiebesparing en slimme (ruimtelijke) oplossingen. Met de regio Twente zal verder gewerkt worden aan een verdere uitwerking van de Regionale Energie Strategie (RES). Dit wordt op provinciaal en nationaal niveau gecoördineerd.

De energietransitie zien wij niet alleen als een uitdaging, maar zeker ook als een kans. Onze eigen organisatie, het lokale bedrijfs- en verenigingsleven en onze inwoners kunnen profiteren van de positieve effecten de energie-transitie. Het meest tastbaar merken we dit in onze portemonnee, maar vaak gaat het nemen van energiemaatregelen hand in hand met meer comfort. Bedrijven en organisaties profiteren van lagere exploitatielasten, maar de opgave kan ook banen en werk opleveren. De energietransitie kan een verdienstelijk businessmodel zijn dat positieve effecten kan hebben in onze gemeente. We weten en zien om ons heen dat vooral energiebesparing bij bedrijven en woningbezitters, een lastig item is. Omdat wij als gemeente niet overal direct invloed op hebben, zullen we verschillende rollen en vormen van procesaansturing gebruiken in de energietransitie. Buiten discussie staat dat elke invloed die uitgeoefend kan worden, ook uitgevoerd wordt om energieneutraal te zijn in 2050.

2.2 Waar staan we nu?

Volgens de klimaatmonitor wordt in Rijssen-Holten gemiddeld per inwoner 36,8 gigajoule (GJ) energie (gas en elektra) op jaarbasis gebruikt. Dit aantal is net onder het gemiddelde van gemeenten binnen de provincie Overijssel (37,8GJ) In de totale energiebalans van de gemeente zijn verkeer en vervoer de grootste verbruiker van energie. Het totaal bekende energieverbruik (incl. auto) van de gemeente Rijssen-Holten ligt op 3.568 terajoule (TJ). Hiervan wordt 265(TJ) hernieuwbaar opgewekt. Kortom zo ongeveer 7% van het totaal bekende energieverbruik binnen de gemeente is afkomstig van hernieuwbare energie. De energietransitie moet in Rijssen-Holten in gang worden gezet. We hebben als gemeente niet overal direct invloed op, maar proberen op basis van deze duurzaamheidsvisie onze cirkel van invloed te vergroten. Zo kunnen we de duurzame opwekking van energie direct beïnvloeden door als gemeente de eigen daken beschikbaar te stellen voor bijvoorbeeld zon-op-dak. Verder verkennen we onze mogelijkheden door middel van pilots zoals de Wijk van de Toekomst waar direct uitvoerbare mogelijkheden van hernieuwbare energie en besparing worden onderzocht.

Indirect hebben we ook invloed. We zullen partijen inspireren en stimuleren door goede voorbeelden te laten zien. En we kunnen initiatieven faciliteren door ruimtelijke kaders aan te passen, partijen bij elkaar te brengen, projectstructuren meehelpen opzetten en mee te denken over financieringsconstructies.

Op energiegebied worden nu stappen gezet. De eerste energieneutrale woningen zijn gebouwd en ook zijn er steeds meer woningen die gerenoveerd worden naar een energiezuinig niveau. Met woningcorporaties (via prestatieafspraken), en maatschappelijke organisaties zoals; De Woonweter en stichting Duurzaam Holten worden stappen gezet. Dit is een eerste begin, op het gebied van duurzame bouw kunnen er nog grote slagen worden gemaakt. De nadruk ligt hierbij op lage energielasten, zelfstandigheid in de energievoorzieningen, slim en duurzaam materiaalgebruik, levensloopbestendigheid (is een woning die zo

gebouwd is, dat deze geschikt is voor iedere levensfase van een bewoner) en het vergroenen/ klimaatadaptief maken van woningen. De levensloopbestendigheid van de woningen, is een thema dat in het kader van de vergrijzing steeds belangrijker gaat worden in de toekomst.

2.3 Wat willen we bereiken?

Gewenste doelstellingen

- In 2050 is Rijssen-Holten energieneutraal. Dit betekent dat wij net zoveel duurzame energie (zon, wind of biomassa) opwekken als dat we verbruiken. De opwek van duurzame energie vindt bij voorkeur lokaal en/of regionaal plaats voor versterking van de lokale en regionale economie met kansen voor sociale werkgelegenheid. Iedereen in Rijssen-Holten heeft in 2050 toegang tot betaalbare, betrouwbare, duurzame en moderne energie.
- In 2030 is er 41% bespaard op het totale energiegebruik (CO₂ reductie) binnen de gemeente ten opzichte van het jaar 1990 (is te vergelijken met het verbruik van 2017). Door deze besparing geven we uitvoering aan de opgave voor het duurzaam opwekken van onze energiebehoefte en geven daarmee inzichtelijk het ruimtebeslag van duurzame energiebronnen die hiervoor nodig zijn.

2.4 Wat gaan we daar o.a. voor doen?

Uitvoeringsagenda (EnergieWatch)

Hiervoor wordt verwezen naar het gemeentelijke energiebeleid en de uitvoeringsagenda.

- Door het college met inbegrip van een positieve opinie van de raad is gekozen voor scenario B. Dit scenario bestaat uit percentuele doelstellingen voor de gebouwde omgeving de zogeheten 10%, 10%, 20% doelstellingen. Hierin wordt genoemd aan welke bouwstenen er gewerkt gaat worden om tot de gemeentelijke doelstellingen te komen

betreft de reducering van de gemeentelijke Co2 uitstoot. Tevens geldt dit scenario ook als bod voor de RES.

Onderzoek naar invoering financiële stimuleringsregelingen particuliere woningbezitters en ondernemers

- We gaan op zoek naar effectieve financiële prikkels voor huiseigenaren om te investeren in energiezuinige woning. We houden daarbij de landelijke ontwikkelingen nauwlettend in de gaten en sluiten zo mogelijk aan. En daarbij eenzelfde opsomming en uitwerking van financiële prikkels voor ondernemers. Eveneens wordt er gekeken welke partijen risicodragend zullen zijn.

Platform voor kennisdeling en stimulering duurzaam bedrijfsleven

- We willen ons lokale bedrijfsleven stimuleren en faciliteren door het delen van kennis over (regionale en landelijke) financieringsregelingen en 'best practices'. We gaan daarbij het bedrijfsleven stimuleren om vraag en aanbod van diverse energiebronnen op elkaar af te stemmen.

Communicatiestrategie energietransitie

- We denken goed na over de intrinsieke drijfveren van mensen en ondernemingen en spelen daar op in met onze communicatie. We maken het daarbij zo tastbaar en concreet mogelijk en begeleiden inwoners en ondernemingen bij de transitie.

Regioloket 3.0 (energietransitie)

- Wij geven in samenwerking met provincie Overijssel en andere Twentse gemeenten een vervolg aan het huidig energieloket waar naast inwoners ook ondernemingen terecht kunnen met inhoudelijke vragen over een energieneutrale en/of gasloze woning of bedrijf. Voor het te bereiken

CO₂ reductie-doel zie: het gemeentelijke uitvoeringsprogramma;
Energiebeleid Gemeente Rijssen-Holten.

2.5 Hoe meten en borgen we onze resultaten?

Jaarlijks monitoren we onze energieprestaties middels de landelijk Klimaatmonitor.

- We monitoren het energiegebruik, verdeeld naar de sectoren en de opwekking van duurzame energie.
- De energieprestatie van woningen (zowel de huur als de koopsector) is te monitoren via de nationale klimaatmonitor van RVO (Rijksdienst voor Ondernemend Nederland) en eventueel met Energie in beeld van de netbeheerders. Beide monitors maken gebruik van dezelfde datasets en geven op postcode-6 niveau een nauwkeurige analyse. In de jaarlijkse cyclus van prestatieafspraken met de corporaties is de verduurzaming van de bestaande en nieuw te bouwen woningvoorraad een van de speerpunten van die afspraken. (NOM-transitie gasloos).
- We zetten de aanpak van het verduurzamen van particuliere woningvoorraad waar mogelijk door via het regionale loket (momenteel de Woonweter). De achterliggende gedachte van deze constructie is dat aanvragers de mogelijkheid hebben om sneller in contact te komen met aannemers. Bovendien leidt deze ontzorgingsconstructie dat intern meer tijd over is voor andere broodnodige duurzame activiteiten/initiatieven.

3. VERKEER & MOBILITEIT

3.1 Inleiding

Inwoners vervoeren zich met de fiets, auto of het openbaar vervoer. Bij veel van deze bewegingen worden fossiele brandstoffen gebruikt en bij de verbranding daarvan komt onder andere CO₂ vrij. Door over te stappen op efficiëntere vormen van transport of door andere bronnen van energie te gebruiken kan de lokale CO₂-uitstoot worden verminderd.

De transitie zal veel tijd vergen omdat auto's met verbrandingsmotoren die nu geproduceerd worden over 10 jaar nog rijden. Een voordeel van elektrisch rijden is dat een elektromotor vier keer efficiënter met energie omgaat dan een verbrandingsmotor, stiller is en minder uitstoot. De beperkte actieradius kan problemen geven voor de transportsector waar grote afstanden overbrugd moeten worden. Lokaal elektrisch transport biedt wel mogelijkheden in combinatie met overslagpunten. Ter vervanging van bestaande fossiele brandstoffen kunnen (lokale) duurzame energiebronnen worden ingezet zoals lokaal opgewekte wind- en zonnestroom. Ook kan de doorstroming verbeteren door bestaande verkeersstromen beter te geleiden, door bijvoorbeeld nieuwe slimme technieken. Dit leidt tot minder optrekkend en remmend verkeer, wat weer gunstig is voor lokale luchtkwaliteit en de beperking CO₂-emissie.

3.2 Waar staan we nu?

Elektrische personenauto's winnen aan populariteit en krijgen een plek in het straatbeeld. Van de totaal van ongeveer 19.100 personenauto's in de gemeente zijn er 274 elektrisch aangedreven of ondersteund. Dat is ongeveer 1,5% van het totaal aantal personenauto's. Er zijn geen elektrisch aangedreven vrachtauto's geregistreerd. In de gemeente Rijssen-Holten zijn 86 publieke en semi publieke laadpunten beschikbaar. Mogelijk groeit dit uit tot een grotere gemeenschap van het nieuwe elektrisch autorijden. Daarnaast heeft De regio Twente heeft een project geïnitieerd om het fietsgebruik te stimuleren. Vooral de komst van de elektrische fiets biedt nieuwe mogelijkheden, zeker in aanvulling op openbaar vervoer. Rijssen-Holten is afgelopen tijd ferm actief geweest op gebied van verbeteren van de verkeersdoorstroming. Verkeersregel-installaties zijn

vervangen voor rotondes. Ook zijn gelijkvloerse kruisingen met het spoor op verschillende plekken in de gemeente ongelijkvloers gemaakt (tunnel/brug). Dit allen om de verkeersveiligheid en de verkeersdoorstroming te verbeteren.

3.3 Wat willen we bereiken?

In 2030 willen wij een schonere vervoerssector. Dit willen wij bereiken door efficiënt en effectief in te zetten op 'Modal Shift'. Oftewel het inzetten op schone en efficiëntere vormen van transport. Denk hierbij bijvoorbeeld aan het gebruik van de fiets of openbaar vervoer. Rijssen-Holten wil het gebruik van de fiets binnen de gemeente stimuleren. Wij zetten ons in dat in 2030 70% van de ritten korter dan 7,5 km met de fiets wordt afgelegd. In 2013 lag dit op 38%. Goede afspraken maken met werkgevers, scholen en sportverenigingen zijn hierin van groot belang. Naast het verduurzamen van de mobiliteitssector heeft dit doel eveneens goede uitwerking op het verbeteren van de gezondheid (*zowel fysieke en mentale gesteldheid*) door een vervoersmiddel te nemen waarbij enige lichaamsbeweging bij nodig is. Naast verduurzamen van onze fysieke leefomgeving is het verbeteren van onze gezondheid een belangrijk speerpunt van deze gemeente. Rijssen-Holten wil op een positieve manier het autobezit ontmoedigen. Het delen van een auto moet beter onder de aandacht komen onder onze inwoners. Autorijden en voornamelijk het bezitten van een auto moet minder snel vanzelfsprekend zijn. De opkomst van de deeleconomie en de opkomst van zelfrijdend vervoer zijn ontwikkelingen die deze mindset doen veranderen.

Rijssen-Holten zet in op bevordering van zero-emissie mobiliteit, door voor iedereen naast lopen het gebruik van de fiets en het openbaar vervoer (inzet zero-emissie bussen) te stimuleren. Voor het bereikbaar houden van Rijssen en Holten en de kernen daar omheen investeren we in eerste instantie in het beter benutten van de bestaande infrastructuur. Daarbij ligt een duidelijke focus op duurzaam vervoer. De gemeente zet zich in dat in 2030 het eigen gehele wagenpark voor 50% bestaat uit elektrische voertuigen.

Daarnaast zal het aandeel van de benodigde energie voor mobiliteit en transport van regionale oorsprong moeten zijn. In 2030 is 40% van de lokaal aangeboden energie van regionale oorsprong. In de aanbesteding voor de basismobiliteit is aandacht voor duurzamere vormen van vervoer. In de korte termijndoelen worden kleine stapjes gezet op weg naar het lange termijndoel.

3.4 Wat gaan we daar o.a. voor doen?

Verkeers- & Mobiliteitsplan

- In de toekomst willen wij ons richten op de realisatie van andere vormen van transport (Modal Shift) door middel van mogelijke financiële prikkels, aanpassing van regelgeving of meewerken aan nieuwe infrastructuur. Wij zetten ons in om aansluiting te vinden met de lokale 80.000+ gemeenten (Deventer, Enschede, Hengelo en Zwolle). Vanuit het Rijk worden elektrische hubs gerealiseerd voor gemeenten met 80.000+ inwoners.
- Het beschikbaar stellen van slimme mobiliteitsinformatie voor alle weggebruikers door het inventariseren van de behoefte per weggebruiker en het vervolgens koppelen van informatiesystemen ten behoeve van betere doorstroming, weren zoekverkeer in de binnenstad, carpooling, carsharing, OV info etc. (Mobility as a Service (MaaS)).

Gescheiden verkeerstromingen

- De aanleg van fietsverbindingen en wandelroutes zowel voor forenzen (snelfietspad met voorzieningen) als voor recreatieve fietsers en wandelaars. Deze verbindingen lopen ook door de binnenstad. Binnenstedelijk geven we fietsers en wandelaars wel bescherming maar geen prioriteit ten opzichte van ander verkeer. Het duidelijk scheiden van verkeersstromen, het inzetten op optimaal ruimtegebruik van het wegennet en het aantrekkelijk maken van met name de fiets- en wandelroutes door middel van het aanleggen van groene corridors.

Faciliteren elektrisch vervoer

- Het realiseren en faciliteren van een laadinfrastructuur voor elektrisch rijden (incl. elektrisch fietsen), zo mogelijk ook gekoppeld aan duurzame opwekking; we streven hierbij naar een continue groei van Zero Emission (ZE) voertuigen.

Mobiliteitsknooppunt

- Inzetten op een beter, toegankelijker en aantrekkelijk mobiliteitsknooppunt (treintaxi-bus) en aandacht voor het aanbod openbaar vervoer in de wijken en op de bedrijventerreinen. Daarbij sturen op een interactieve relatie tussen (openbaar) vervoer en stad. Gebruik van TwentsFlex behouden en mogelijk anderszins vergroten.
- Het stimuleren van schone en duurzame stedelijke distributie. De inzet op zero-emissie transportmobiliteit. Denk hierbij onder andere aan fiets/wandelkoeriers die vanuit een depot de kleinere (niet bulk) bestellingen in de binnenstad bezorgen. distributietransferia).

Verkenning mogelijkheden alternatieve brandstoffen

- We verkennen de mogelijkheden van alternatieve brand- en verbrandingsstoffen zoals waterstof. We onderzoeken onze huidige infrastructuur voor passende alternatieven.

3.5 Hoe meten en borgen we onze resultaten?

We monitoren jaarlijks het aantal in Rijssen-Holten geregistreerde elektrische voertuigen via RDW, de klimaatmonitor en het aantal publieke laadpunten (database van ELaad-EVnet en de netbeheerder). Tevens gebruiken we de Atlas Leefomgeving. Deze monitor geeft ons een beeld van de luchtkwaliteit die direct samenhangt met mobiliteit. De voornaamste mobiliteitsacties worden uitgewerkt via het regionale mobiliteitsplan.

4. TOEKOMSTBESTENDIGE LEEFOMGEVING

4.1 Inleiding

Wij streven ruimtelijk beleid na waarbij het gebruik van de openbare ruimte door verschillende groepen zoveel mogelijk wordt verbonden. We werken aan een goede fysieke leefomgeving door de kwaliteit van de openbare ruimte plaats te geven in ons woonbeleid. We proberen landbouw en natuurbehoud te verbinden door ons in te zetten voor natuur-inclusieve landbouw waarbij meer balans wordt gezocht tussen economisch rendabele landbouw en natuurbehoud en –verbetering.

Ook in de openbare ruimte krijgen we te maken met de gevolgen van een veranderend klimaat. Het weer zal meer extreme vormen aannemen (periodes van droogte en extreme natheid). Dit is onomkeerbaar en vraagt daarom om aangepast (lokaal) klimaatadaptief beleid dat inspeelt op deze veranderende omstandigheden. De klimaatverandering heeft invloed op de temperatuur in de winter en in de zomer en op de hoeveelheden neerslag die gedurende het jaar zullen vallen. In de zomer zal de temperatuur hogere waarden bereiken dan we gewend zijn. Dat heeft invloed op de mens, dier en omgeving. Er is behoefte aan verkoeling en in periodes van droogte, aanvoer van extra water. Regenbuien veranderen van intensiteit.

In een veranderend klimaat kan hittestress leiden tot gezondheidsklachten. De belangrijkste oorzaak is de absorptie van zonlicht in de muren van woningen en de bestrating doordat deze gekleurd zijn en daardoor veel warmte opnemen. Bij de inrichting van bestaand en nieuw te ontwikkelen bebouwd gebied wordt hier rekening mee gehouden. Het klimaat verandert. In de toekomst worden langdurig droge perioden afgewisseld met intensere buien die wateroverlast tot gevolg kan hebben.

Een groene leefomgeving vinden wij niet alleen belangrijk voor de gezondheid van onze inwoners, maar het draagt ook bij aan het verbeteren van de biodiversiteit. Kwalitatieve groenvoorzieningen en mogelijkheden voor inwoners

om te bewegen in een groene leefomgeving dragen positief bij aan de gezondheid en welbevinden van onze inwoners. Het verlaagt het ziekteverzuim en stimuleert het herstelproces van zieken en daarmee de kosten voor de zorg.

Een groene leefomgeving heeft een positieve relatie met het versterken van onze recreatie- en toerismesector (met name de kern Holten en haar buitengebied). De vergroening van onze leefomgeving is het voornaamste middel om hittestress tegen te gaan, het helpt overtollig regenwater op te vangen, uitdroging te voorkomen en het grondwaterpeil op orde te houden. Het maaibeeld van onze gemeente is de afgelopen jaren al flink veranderd, daarmee proberen we ten eerste, de biodiversiteit van de gemeente te vergroten door de nieuwe hoeveelheid kruiden en bloemen. Ten tweede komt het vernieuwde maaibeeld de nu afnemende populatie insecten en vlinders ten goede. Waarmee we in willen bijdragen aan de kwantitatieve verbetering van de populatie en habitat willen bieden aan zeldzamere soorten. Ten derde helpt het nieuwe maaibeeld met de vergroening van de gemeente en is zij deel van het antwoord voor het hitte vraagstuk.

4.2 Waar staan we nu?

De verschillen tussen het buitengebied en de kernen (inclusief bedrijventerreinen) zijn groot. Het buitengebied is groen, uitgestrekt met een diversiteit aan landschappen van bossen, heidevelden en graslandschappen. De kernen met hun bedrijventerreinen, vooral Rijssen, kunnen we betitelen als stenig en zijn hierdoor kwetsbaar voor zowel hittestress als piekbuien. Op de GDI-index scoort natuur in Rijssen-Holten twee keer zo hoog als de landelijke score (zie paragraaf 3.3) vanwege het groene buitengebied. Tegelijkertijd is dit gebied ook kwetsbaar voor verdroging en zien we dat de natuur (mede) daardoor onder druk komt te staan en de kans op natuurbranden wordt vergroot.

Op veel plekken in de kernen is sprake van wateroverlast na hoosbuien en ervaren inwoners overlast van de hitte. Toch zijn er wel al stappen gezet. Biodiversiteit stimuleren we als gemeente door milieuvriendelijk bermbeheer van de openbare ruimte.

4.3 Wat willen we bereiken?

Gewenste doelen

- In 2025 is klimaatadaptatie geborgd in het gemeentelijk beleid en werken we aan het minimaliseren van de gevolgen van klimaatveranderingen (te nat, te droog, te warm) voor onze samenleving.
- Bij de ontwikkeling van groen is nadrukkelijke aandacht voor biodiversiteit zodat de gemeente aantrekkelijker is als leefgebied voor dieren en planten.
- Het verbinden van ruimtelijke claims voor verschillende gebruiksfuncties en klimaatadaptatie wordt onderdeel van ons ruimtelijk beleid. In stedenbouwkundige plannen wordt expliciet aandacht besteed aan klimaatadaptatie.
- Samen met partners in de regio zullen we kennis ontwikkelen en delen om inzicht te krijgen in de wijze waarop klimaatadaptatie een plaats kan krijgen in ons beleid als ook in de investeringen die daarmee zijn gemoeid. Onderwerpen hierbij zijn: natuur, inclusieve landbouw en infrastructuur, vergroening van de openbare ruimte en groendaken.
- We zijn in 2050 een klimaatbestendige en gezonde gemeente door de bijdrage van voldoende groenblauwe netwerken, zowel in het buitengebied als in de kernen. Een streefbeeld dat we hiervoor hanteren is dat iedere inwoner binnen een redelijke loop-/fietsafstand groenvoorziening heeft.
- We zetten in op de vermindering van gesloten verharding en pakken met openverharding, wateroverlast aan. We herbruiken bestratingsmaterialen zo veel mogelijk, bij de (her)ontwikkeling van wijken en nieuwe straten.
- Via het Delta programma ruimtelijke adaptatie (DPRA) houden we meer water vast in gebieden waar dit mogelijk is, in periodes van droogte.

4.4 Wat gaan we daar o.a. voor doen?

In het bebouwde gebied kan water door bijvoorbeeld groene wadi's of groene ontstende corridors, aanplanting nieuwe bomen voor verkoeling en wateropvang zorgen. Bij de inrichting van de openbare ruimte wordt rekening gehouden met het waterbufferend vermogen van gebieden (Wadi's - uit het onderzoek naar de gevolgen van de klimaatverandering zal blijken of er extra maatregelen noodzakelijk zijn. De gemeente continueert de uitvoering van het beleid om regenwater lokaal op te vangen en te bergen in plaats van door het riool af te voeren. Uiteraard is de gemeente goed voorbereid op calamiteiten als gevolg van extreme hitte of neerslag. In geval van een ramp of calamiteit zijn rampenplannen beschikbaar.

Vergroenen openbare en particuliere ruimtes

- We gaan met onze samenleving aan de slag om onze openbare en (*in samenwerking met andere partijen*) particuliere ruimtes meer en meer om te vormen tot natuurplekken. Samen met inwoners, het bedrijfsleven en maatschappelijke organisaties (zoals Duurzaam Holten en Opgewekt Rijssen) en woningbouwcorporaties zetten we in op meer groen dicht bij huis en werkomgeving. Met als doel het verbeteren van de biodiversiteit, het tegen gaan van hittestress en het bevorderen van de waterafvoer.
Hittestress en het verbeteren van waterberging kan door het verminderen van stenige aanleg van paden.
- We tonen ons terughoudend zijn bij de verkoop van gemeentelijke "rest groenstroken". Vaak worden deze stukken voorzien van dichte betegeling en dit is in het kader van de klimaatadaptatie niet wenselijk.

Bevorderen van de biodiversiteit

- We waarderen de recreatieve routes op met groenvoorzieningen.
- We zetten in op een beter interne afstemming van ons bermbeheerplan. Binnen de gemeente worden groenstroken niet meer strak en glad tot een gazon gemaaid. Voor de bevordering van de flora en fauna laten we groenstroken bloeien en maaien we nog minder bij droogte.
- Voor de bestrijding van de eikenprocessierups kiezen we voor het inzetten van natuurlijke vijanden zoals: vogels, insecten en vleermuizen. Het is van belang om de natuurlijke habitat van de genoemde dieren niet aan te tasten.
- We zoeken naar de juiste balans tussen gras, bloemen, struiken en bomen met aandacht voor duurzaamheid en behoud van biodiversiteit. Dit doen wij in ieder geval bij de (her)ontwikkeling van nieuwe woon-, werk- en recreatiegebieden waar groen een hoge prioriteit krijgt bij de functie-indeling.

Onderzoek financiële stimuleringsmaatregelen vergroening

- We onderzoeken of financiële prikkels voor particuliere woningbezitters, huurders en ondernemers mogelijk zijn om bovenstaande initiatieven te stimuleren. Hierbij zoeken we aansluiting bij reeds lopende projecten zoals: 'tegel eruit, plant erin'.

Klimaatadaptatie

- Ruimtelijke adaptatie als integraal onderdeel van ruimtelijke plannen. De uitkomst van de stresstest borgen wij in onze omgevingsvisie en omgevings- en rioleringsplan. Ruimtelijke adaptatie wordt een integraal onderdeel van onze ruimtelijke plannen. We benutten hier natuurlijke momenten voor, wat betekent dat ruimtelijke adaptatie gekoppeld wordt aan ontwikkelingen als herstructurering, herinrichting en nieuwbouw.

- We erkennen het probleem dat onze bebouwde centrumkernen steeds warmer worden, en onderzoeken mogelijkheden om de kernen van Rijssen en Holten om beter om te gaan met hitte.

Bewustwording

- We benadrukken dat een groene omgeving met voldoende ruimte voor wateropvang vooral leuk en gezond is zodat de waarde van groen en blauw door iedereen gezien en erkend wordt.
- Bewustwording creëren. Zowel intern (o.a. bij de buitendienst) en inwoners. Het maaien van bermen en groenstroken dient niet meer vanzelfsprekend te zijn. Er dient bewustwording gecreëerd te worden dat het kort maaien van bermen en groenstroken niet bevorderlijk is voor onze biodiversiteit.

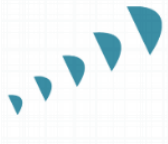
4.5 Hoe meten en borgen we onze resultaten?

Periodiek voeren we een stresstest uit (bij voorkeur 1x per 4 jaar) om te meten of we voldoende zijn voorbereid op klimaatveranderingen. Dit is een stresstest conform de landelijke richtlijnen.

- Met behulp van de GDI-index meten we of de score op natuur nog verder stijgt.

De twee stuwende krachten van de Duurzaamheidsvisie 2020-2023

De twee stuwende krachten van de geactualiseerde duurzaamheidsvisie 2020 – 2023 van gemeente Rijssen-Holten bestaan uit onze lokale kracht en gemeentelijke organisatie.

Stuwende krachten	Icoon	Vijf belangrijke kernopgaven (met prominente relatie met duurzaamheid) (afkomstig uit omgevingsagenda Rijssen-Holten)
A		• <i>Profiel MKB benutten, versterken en aanvullen</i> • <i>Bereikbaarheid: zorg voor goede verbinding met stedelijke regio's</i> • <i>Vergroten van de leef kwaliteit: zorg voor gezond en aantrekkelijk leefklimaat</i>
B		• <i>Een duurzame woningvoorraad (kwalitatief en kwantitatief)</i> • <i>Vitale centra / platteland</i>

A. Lokale kracht

A.1 Inleiding

Betrokken mensen hechten waarde aan hun omgeving zijn daar zuinig op en nemen ook eerder verantwoordelijkheid. Als gemeente willen we betrokkenheid graag stimuleren omdat het bijdraagt aan sociale cohesie in wijken, verdraagzaamheid, respect, zelfredzaamheid van inwoners en een verhoging van de participatie door middel van bijvoorbeeld bewoners-initiatieven. Dit past binnen de landelijke trend van een terugtrekkende overheid en de decentralisaties binnen het sociaal domein. Hierin staan steun vanuit het sociaal netwerk, een sterke sociale structuur met daarin informele zorg, algemene voorzieningen en een vangnet voor mensen die zonder ondersteuning niet kunnen participeren, centraal. We willen en kunnen zelf niet altijd aan het roer staan en we willen met name de kracht van de samenleving benutten om het goede leven in Rijssen-Holten te versterken. Dit doen we samen met inwoners en bedrijven. Juist bij bewoners en ondernemers liggen de grootste kansen.

Onze gemeentelijke organisatie heeft uitgesproken dat zij zoveel mogelijk breed gedragen initiatieven vanuit de samenleving wil gaan faciliteren. Dat doen we door ruimte te bieden aan duurzaamheidsinitiatieven en voorwaarden te scheppen voor de ondersteuning. Rijssen-Holten wordt gekenmerkt door sterke lokale gemeenschappen. We combineren de kracht van de kleinschaligheid. Dat wil zeggen: mensen kunnen hier nog steeds een beroep op elkaar doen. 'Noaberschap' is ons niet vreemd. Mede daardoor is het hier goed wonen en leven. Dat betekent dat we inwoners des te meer moeten bewustmaken van nut en noodzaak van de transitie naar duurzaam leven. Onze gemeente heeft wat ons betreft veel kansen in de fysieke leefomgeving. De ruimtelijke kwaliteiten van ons landschap en omgeving willen we graag behouden en nog verder verbeteren.

A.2 Waar zetten we op in?

We zetten in op ontmoeten, verbinden en samenwerken. We betrekken verenigingen, wijkorganisaties, ondernemers, kerken, scholen en leerwerkplaatsen bij de uitvoering van het duurzaamheidsbeleid en bij de leefbaarheid in de directe omgeving (de openbare ruimte als verlengde huiskamer). We leggen de link tussen duurzaamheid en het sociale domein (gezondheid, participatie, schuldhelpverlening, armoede et cetera) zodat het thema dicht bij de mensen staat en ons beleid bijdraagt aan kwaliteit van leven voor mens en milieu.

Verder stimuleren en ondersteunen we duurzaamheidsinitiatieven van inwoners: we faciliteren deze initiatieven en geven ze een uithangbord; of het nu gaat om de milieukant van duurzaamheid of om de sociale kant. We geven zoveel mogelijk goede voorbeelden een podium.

Met de duurzaamheidsvisie zetten we een vervolg stap richting een duurzaam Rijssen-Holten en kunnen we de komende jaren concreet invulling geven aan diverse thema's in onze gemeente. De uitspraak: 'goed voorbeeld doet volgen' geldt ook voor het uitvoeringsbeleid van onze gemeentelijke organisatie.

B. Gemeentelijke organisatie

B.1 Inleiding

‘Een goed milieu begint bij jezelf’ was decennia geleden de slogan van het Rijk. Hoe gedateerd ook, het is waar. Dit betekent dat bij alle medewerkers van de gemeente Rijssen-Holten een bewustwording dient plaats te vinden. Want zonder zelf actief aan de slag te gaan met energie, groen en afval kunnen we onze inwoners, bezoekers en bedrijven niet inspireren, stimuleren en motiveren. We leggen daarom voor ons zelf de lat hoog. Zowel voor onze eigen gebouwen, het wagenpark, objecten in de openbare ruimte, het beleid als de inkoop van diensten en materialen. Waar het nog beter kan gaan we op zoek naar innovaties en samenwerkingen die ons verder brengen. Door ervaringen van anderen te gebruiken en deze te bundelen met onze eigen ervaringen kunnen we als organisatie andere organisaties weer helpen en dus waarde toevoegen aan de gemeente Rijssen-Holten.

De gemeente Rijssen-Holten geeft het goede voorbeeld door zelf te investeren in duurzaamheid. Zoals een eigen energiezuinig kantoor, elektrisch vervoer voor de dienstreizen, niet chemische onkruidbestrijding van straatwerk en plantsoen en energiezuinige verlichting langs de openbare weg.

B.2 Waar zetten we op in?

- Duurzaamheid verkondigen en zelf niet duurzaam handelen is onverenigbaar. Daarom speelt de gemeente een belangrijke rol als het gaat om het goede voorbeeld geven. Denk hierbij aan het maatschappelijke verantwoord ondernemen (MVO).
- Kantoorartikelen, catering, de bloemen, de beplanting van de openbare ruimte worden duurzaam ingekocht. Apparatuur is energiezuinig en wordt ingezameld en hergebruikt. De benodigde energie voor het kantoor is minimaal groen en het liefst lokaal geproduceerd.
- Bij de inrichting van de openbare ruimte zijn de toegepaste materialen van duurzame oorsprong. Tijdens de gebruiksfase wordt de openbare ruimte zonder chemische onkruid bestrijdingsmiddelen beheerd.
- Bij opdrachtverlening aan derden is duurzaamheid een afwegingsaspect. Hierbij kan het gaan om duurzaam geproduceerde materialen, maar ook energiezuinig transport, gebruik van biobrandstoffen en verantwoorde afvoer en hergebruik van materialen.
- Personeel wordt gestimuleerd om het woon-werkverkeer met een zo laag mogelijke CO₂-uitstoot af te leggen. Voor de dienstreizen is het sinds kort mogelijk gebruik te maken van een elektrische dienstauto.

Zonder een goed voorbeeld te stellen kun je anderen niet inspireren, laat staan iets opleggen. Wij zullen door eigen daadkracht laten zien dat duurzaam voor ons urgent en een serieus vraagstuk is. Bewoners, bedrijven en maatschappelijke organisaties die hierdoor geïnspireerd raken en eigen initiatieven willen nemen, moedigen we van harte aan.

Bijlagen

1. Relevant beleid en programma's

*1.1 indirect relevant voor duurzame
kernopgave*

*1.2 Direct relevant voor de duurzame
kernopgave*

1 Relevant beleid en programma's

1.1 Indirect relevant voor de duurzame kernopgave:

1.1.1 Mondiale duurzaamheidsdoelen

In 2015 hebben de VN een mondiale agenda aangenomen met daarin 17 Duurzame Ontwikkelingsdoelen (Sustainable Development Goals). Deze agenda is bedoeld om versneld een einde te maken aan extreme armoede, ongelijkheid en klimaatverandering. De agenda is een vervolg op de 8 millenniumdoelen die de VN in 2000 formuleerden. In Nederland zijn de SDG's vertaald naar Nationaal beleid. Dit staat beschreven in het rapport "Nederland Ontwikkelt Duurzaam: plan van aanpak inzake implementatie van de Duurzame Ontwikkelingsdoelen". Voor gemeenten heeft VNG International de Global Goals Gemeente Campagne ontwikkeld.

➤ *Het klimaatakkoord van Parijs en Europese energie-en klimaatdoelen*

In december 2015 hebben 195 landen besloten dat de gemiddelde temperatuurstijging op aarde 'ruim' onder de 2°C blijft, bij voorkeur 1,5°C. Tijdens de klimaatop van december 2018 in het Poolse Katowice is afgesproken hoe het Parijsakkoord wordt uitgewerkt. Europa heeft voor 2020 een 20-20-20 doelstelling: 20% vermindering van de uitstoot van broeikasgassen ten opzichte van 1990, 20% duurzame energie en 20% energiebesparing door efficiencyverbetering. Voor 2030 is afgesproken dat de uitstoot van broeikasgassen met 40% is verminderd ten opzichte van 1990 en dat het aandeel duurzame energie tenminste 27% bedraagt. Ook het energiegebruik dient met tenminste 27% te worden verminderd. Omdat het maatregelenpakket van de gezamenlijke landen die het Parijs klimaatakkoord hebben ondertekend niet in de buurt komt van de afgesproken maximale stijging van 2 °C, maar leidt tot een geschatte temperatuurstijging van meer dan 3 °C heeft het Europees Parlement in de aanloop naar de top in Katowice aangegeven dat de uitstoot van broeikasgassen met minstens 55% moet zijn teruggedrongen in 2030. Dat is een zeer stevige aanscherping van de Europese doelen.

1.1.2 Nationaal

➤ *Nationale energie- en klimaatdoelen*

In september 2013 is het energieakkoord voor duurzame groei afgesloten. De inzet is ambitieus. In het akkoord is een energiebesparing van 1,5% per jaar afgesproken (100 PJ in 2020). Ook is afgesproken dat het aandeel hernieuwbare energie in 2020 op 14% moet zitten en doorstijgt naar 16% in 2023.

In juni 2018 is een ontwerp-klimaatwet ingediend. Dat gaat uit van 95% CO2 emissiereductie in 2050 en 49% CO2 emissiereductie in 2030. In het Klimaatakkoord (het ontwerp hiervan is in december 2018 gepresenteerd) staan afspraken met sectoren hoe deze doelen kunnen worden gehaald. Het gaat om de elektriciteitssector, de industrie, de gebouwde omgeving, mobiliteit en de landbouw. Naast deze nationale afspraken heeft regionaal de aardbevingsproblematiek in Groningen ertoe geleid dat het kabinet heeft besloten de kraan van het Groningse aardgas verder dicht te draaien tot een volledige stop in 2030. Hoewel dit besluit niet zozeer een klimaatdoel is, heeft het wel grote invloed op de uitwerking ervan. Om Nederland van het Groningse aardgas af te krijgen is een verbouwing nodig van historische omvang. Sinds 1 juli 2018 is de gasaansluitingsplicht voor nieuwbouw vervallen.

➤ *Nederland circulair in 2050*

Met dit programma zet Nederland in op een duurzaam gedreven, volledige circulaire economie in 2050. Dit vraagt om een zeer grondige herinrichting van onze economie. Als tussendoel voor 2030 is aangegeven dat het gebruik van primaire grondstoffen (mineralen, fossiel, metalen) met 50% moet zijn verminderd. Dat geldt ook voor de landbouw, een belangrijke sector in onze gemeente.

Nationaal zijn belangrijke doelen geformuleerd:

- **Kringlooplandbouw:** In 2030 is in de land- en tuinbouw het gebruik van grondstoffen en hulpstoffen substantieel verminderd en worden alle eind- en restproducten zo hoog mogelijk tot waarde gebracht.

- Klimaatneutrale landbouw en voedselproductie: In 2050 is het systeem van landbouw en natuur netto klimaatneutraal.
- Gewaardeerd, gezond en veilig voedsel: In 2030 produceren en consumeren we gezond, veilig en duurzaam voedsel en verdienen ketenpartners, inclusief de boer een eerlijke prijs.

➤ *Ruimtelijke adaptatiestrategie*

De noodzaak voor aanpassing aan het klimaat zal de komende jaren alleen maar toenemen. Het Deltaplan Ruimtelijke Adaptatie is een gezamenlijk plan van gemeenten, provincies, waterschappen en het Rijk. Het Deltaplan versnelt en intensificeert de aanpak van wateroverlast, hittestress, droogte en de gevolgen van overstromingen. Onderdeel van het Deltaplan is dat overheden in 2020 op basis van een adaptatiestrategie een uitvoerings- en investeringsagenda hebben opgesteld voor de regio.

1.1.3 Provinciaal energiebeleid

In het programma [Nieuwe Energie Overijssel](#) wordt gewerkt met zeven kernpartners aan één ambitie: een energieneutraal Overijssel in 2050. Concreet is het doel 20% nieuwe energie en 6% energiebesparing in 2023. Het programma verbindt en versterkt partners en initiatieven die bijdragen aan de energietransitie in Overijssel. Alleen door slim samen te werken in krachtige netwerken, kan deze opgave worden gerealiseerd en worden omgezet in kansen voor de regio. Naast de provincie, bestaan de kernpartners van Nieuwe Energie Overijssel uit gemeentes, waterschappen, woningcorporaties, netbeheerder Enexis, VNO-NCW / MKB Nederland midden, Bio-energiecluster Oost Nederland en Natuur en Milieu Overijssel.

1.1.4 Regionaal

➤ *Regio Deals*

De 'Regio Deal Twente' gaat over meerdere zogeheten 'actielijnen'. De Twentse technologiesector moet versterkt worden, de vraag en aanbod op de arbeidsmarkt moeten beter gaan aansluiten, het 'vestigingsklimaat' moet beter

en de 'circulaire economie' moet geholpen worden. De komende tijd worden er vele 'projecten en pilots' opgestart.

➤ *Agenda voor Twente*

Het investeringsprogramma (2018-2022) 'Agenda voor Twente' is op initiatief van de veertien Twentse gemeenten ontwikkeld, in nauwe samenwerking met de Twente Board en hun partners in het bedrijfsleven, van kennis- en onderwijsinstelling en van de samenwerkende overheden, waaronder de provincie Overijssel. Een Agenda om gezamenlijk te investeren in de toekomst van een krachtige regio met volop potentie. Onderscheidend aan Twente is de combinatie van technologische kracht en haar ruimte met een prachtige woon-, werk- en leefomgeving die grenst aan Duitsland. Daarmee heeft Twente de basis om economisch duurzaam uit te groeien tot mondiaal invloedrijke speler van formaat, behorend tot de technologische top van Europa. Inzet via onderling verbonden actielijnen:

- 1 Techniek als motor
- 2 Arbeidsmarkt & talent
- 3 Bereikbaarheid & vestigingsklimaat
- 4 Circulaire economie & duurzaamheid

➤ *Mineral Valley Twente*

Het project maakt onderdeel uit van de Regio Deals en van de Agenda voor Twente. Binnen het project Mineral Valley Twente worden oplossingen onderzocht die bijdragen aan een gezonde bodem, duurzame bemesting en andere toepassingen voor mest en biomassa. Dit doen we in de praktijk met proeftuinen. Zo werken agrariërs, kennisinstellingen, overheden en bedrijven samen aan een duurzame Twentse agrarische sector en kringlooplandbouw. Hierdoor blijft een vitaal landelijk gebied behouden en krijgt de bedrijvigheid in het stedelijk gebied een impuls.

1.1.5 Lokaal

➤ *Strategische visie 2010-2030 (geactualiseerd sept. 2015)*

Deze visie gaat over de toekomst van Rijssen- Holten. In welke richting willen we onze gemeente ontwikkelen? Wat doen we om dat mogelijk te maken? Stip op de horizon is het jaar 2030. Ontwikkelingen op zo'n lange termijn zijn niet precies te voorspellen. Daarom toetsen we onze toekomstvisie elke 5 jaar aan de actuele ontwikkelingen.

De strategische visie van Rijssen-Holten is gebaseerd op 3 pijlers:

1. Eigen identiteit

De kernen van Rijssen-Holten hebben een eigen identiteit. Door die te erkennen, te koesteren en te versterken krijgt onze gemeente meer uitstraling naar buiten. De kern Rijssen en de kern Holten met zijn buurtschappen hebben hun eigen sterke punten. Die ondersteunen en stimuleren we.

2. Ondernemend Rijssen-Holten!

Rijssen-Holten is een aantrekkelijke vestigingsplaats voor het bedrijfsleven. Het ondernemerschap zit bij veel inwoners in de genen en het is er goed wonen en werken. De gemeente steunt en stimuleert het ondernemende klimaat en is ook zelf actief in het benutten van kansen.

3. Modern 'Noaberschap'

We zijn trots op de samenhang die inwoners ervaren in onze gemeente. Om dat te behouden en te versterken heeft dit gevolgen voor de inwoners en het bestuur. Hierbij kunnen we denken aan sociaal ondernemerschap en aan een aanpak waarin de wensen en mogelijkheden van de wijk centraal staan.

1.2 Direct relevant voor de duurzame kernopgave:

➤ *Coalitieprogramma 2018-2022*

Het betreft een akkoord op hoofdlijnen, waarbij de in 2015 geactualiseerde strategische visie de bovenliggende leidraad vormt. Hierin is opgenomen: Wij hechten aan duurzame en veilige wijken en willen daarin investeren, waarbij de beste mogelijkheden om de duurzaamheids- en klimaat-doelstellingen te bereiken worden meegewogen. De coalitie streeft naar een duurzame samenleving. In een duurzame samenleving wordt verantwoord gebruik gemaakt van de schaarse natuurlijke hulpbronnen bij het creëren van welvaart. De coalitie wil bij de invulling van het begrip duurzaamheid naast de ecologische elementen ook kijken naar de sociale en economische aspecten ervan. Kortom: de coalitie wil een goed rentmeester zijn.

➤ *CO₂reductie uitvoeringsprogramma*

De gemeente Rijssen-Holten streeft naar een duurzame samenleving, waarbij aansluiting wordt gezocht bij de landelijke doelstellingen. De gemeente wil hiervoor in nauw overleg met belanghebbenden, zoals bedrijven, woningcorporaties en inwoners, een heldere en realistische uitvoeringsagenda vaststellen.

➤ *Regionale Energie Strategie (RES)*

Voor de uitvoering van het Klimaatakkoord moeten realistische plannen worden gemaakt. In het Klimaatakkoord wordt de regio als geschikte schaal gezien om dergelijke plannen te maken. Twente is zo'n regio. Van gemeenten, provincie en waterschappen wordt daarom verwacht dat zij een regionale energiestrategie (RES) opstellen. De RES gaat met name over de gebouwde omgeving (energiebesparing en warmtetransitie) en elektriciteit (opwekking en infrastructuur). De regio's geven met de RES invulling aan de afspraken die gemaakt zijn aan de sectortafels voor de Gebouwde Omgeving en Elektriciteit. Echter, ook afspraken die aan andere tafels zijn gemaakt kunnen worden meegenomen in een RES. De RES is dus een instrument om te komen tot

regionaal gedragen keuzes voor de warmtetransitie in de gebouwde omgeving, de opwekking van duurzame elektriciteit en de daarvoor benodigde infrastructuur en opslagcapaciteit.

De RES gaat ook over de ruimtelijke inpassing van duurzame energie en heeft daarom een sterke verbinding met de Omgevingsvisie. In juni 2020 leveren de verschillende regio's een concept-RES op. In maart 2021 wordt de RES 1.0 vastgesteld.

➤ *Warmtetransitie*

Parallel aan en zoveel mogelijk in samenhang met de RES moeten gemeenten in samenwerking met vastgoedeigenaren, bewoners, netbeheerders en medeoverheden uiterlijk in 2021 een warmtetransitieplan, ook wel transitievisie warmte, hebben opgeleverd. Gemeenten zijn volgens het ontwerp klimaatakkoord de regisseurs van de warmtetransitie voor de gebouwde omgeving. Dit document bestaat uit een tijdspad waarin per wijk wordt aangegeven wat kansrijke oplossingen zijn voor de overgang van aardgas naar een duurzame warmtevoorziening. De transitievisie warmte geeft daarmee alle partijen houvast voor de planning. Na afronding van de transitievisie warmte in 2021 volgen de uitvoeringsplannen op wijkniveau

1. Circulair & Ondernemerschap

- Biobased economy
- Circulaire economie
- Fairtrade/biologische producten/ lokale producten
- Afval = grondstof
- Moestuinen, repaircafé /ruilen
- Economische vernieuwing (innovatie)
- Duurzaam inkopen

2. Hernieuwbare Energie & Besparing

- Trias Energetica
- Stimuleren van nieuwe vormen van energie
- Duurzame nieuwbouw in Rijssen-Holten
- Verduurzamen bestaande bouw
- Realiseren zonnepark

3. Verkeer & Mobiliteit

- Nieuwe vormen van vervoer/ elektrisch rijden
- Bereikbaarheid van Regio Twente
- Alternatieven voor de auto: fiets/ e-bike/ e-scooters etc.
- Laadpunten
- Fietsroutes
- Digitale bereikbaarheid buitengebied

4. Toekomstbestendige Leefomgeving

- Natuur en groen in de leefomgeving
- Versterken lokale economie en bedrijvigheid
- Waterbestendig/ Ontkoppeling
- Hittestress/ Klimaatadaptatie
- Verbeteren van de biodiversiteit

Waar staan we voor? Waar gaan we voor?

Omgevingsagenda Rijssen-Holten

- Ondernemen: de schakel tussen kennis en praktijk
- Leven: aantrekkelijk wonen in het groen
- Recreëren: de schakel tussen rust, ruimte en vermaak
- Noaberschap: de verbindende schakel

De 10 kernopgaven

- 1) Profiel MKB benutten, versterken en aanvullen
- 2) Zorg voor voldoende en 'goed' geschoold personeel
- 3) Profiel recreatief aantrekkelijk gemeente benutten, versterken en aanvullen
- 4) Bereikbaarheid: zorg voor goede verbinding met stedelijke regio's
- 5) Vergroten leefkwaliteit: zorg voor gezond en aantrekkelijk leefklimaat
- 6) Een duurzame woningvoorraad (kwalitatief en kwantitatief)
- 7) Vitale centra
- 8) Vitaal platteland
- 9) Benut vooral eigen sociale kracht
- 10) Maatwerk samenleving

Duurzame kernopgaven:

- ✓ Profiel MKB benutten, versterken en aanvullen
- ✓ Bereikbaarheid: zorg voor goede verbinding met stedelijke regio's
- ✓ Vergroten leefkwaliteit: zorg voor gezond en aantrekkelijk leefklimaat
- ✓ Een duurzame woningvoorraad (kwalitatief en kwantitatief)
- ✓ Vitaal platteland en vitale centra

De 4 Pijlers: Duurzaamheidsvisie 2020- 2023

- 1) Circulair & Ondernemerschap
- 2) Hernieuwbare Energie & Energiebesparing
- 3) Verkeer & Mobiliteit
- 4) Toekomstbestendige Leefomgeving

Wat is daarbij nodig?

- A) Lokale kracht/ (incl. Maatschappelijk verantwoord ondernemen)
- B) Gemeentelijke organisatie

INDIRECT relevant voor de duurzame kernopgave

Nationaal

- Klimaatakkoord
- Programma Circulaire economie 2019 - 2023

Regionaal

- Regio Deals
- Agenda voor Twente

Lokaal

- Strategische visie 2010 – 2030 (geactualiseerd sept. 2015)

DIRECT relevant voor de duurzame kernopgave

- Coalitieprogramma 2018 – 2022
- CO₂-reductieuitvoeringsprogramma
- Regionale Energiestrategie Twente (RES-T)

A Lokale kracht

- Burger- bewonersinitiatieven
- Inwoners in beweging
- Sterke gemeenschappen
- Ondernemers ondersteunen in mvo/ toekomstbestendig ondernemen
- Versterken lokale economie en bedrijvigheid

B Gemeentelijke organisatie

- Gedragsbeïnvloeding
- Voorbeeld zijn
- Verbinden
- Uitdragen en stimuleren
- Communicatie en netwerk